

Musiklärares upplevelser av elevers könsrelaterade skillnader i grundskolan

Pro gradu-avhandling

Mars 2023

Lina Sandvik

Musikpedagogik

Sibelius-Akademien

Konstuniversitetet

Avhandlingens namn	Sidantal
Musiklärares upplevelser av elevers könsrelaterade skillnader i grundskolan	58+3
Författarens namn	Termin
Lina Sandvik	Våren 2023
Utbildningsprogram	
Ämnesgruppen för musikpedagogik	
<p>Syftet med min pro gradu-avhandling är att undersöka finlandssvenska musiklärares upplevelser av könsrelaterade skillnader i undervisningssituationer, om de eventuella skillnaderna lägger grund för utmaningar, samt om det har skett en förändring under de över 20 år som lärarna har undervisat musik. Min studie utgår från kön som socialt konstruerat, vilket innebär att könsidentiteten helt eller delvis skapas och formas av samhälleliga strukturer och normer om vad som uppfattas vara feminint och maskulint. I den teoretiska referensramen behandlas tidigare forskning om genus och könsnormer i musik- och undervisningssammanhang.</p> <p>Undersökningen utfördes som en kvalitativ intervjustudie med en fenomenologisk ansats. Fyra musiklärare intervjuades utgående från ett halvstrukturerat temaintervjuformat kring frågor om elevers musicerande och beteende i kontexten av kön. Musiklärarna hade alla en över 20 år lång arbetserfarenhet i grundskolor i Svenskfinland. Intervjuerna innehöll iakttagelser av könsrelaterade skillnader i instrumentspel och platstagande, tankar om jämställdhetsarbete och vad som har eller inte har förändrats i anslutning till könsskillnader.</p> <p>Musiklärarnas upplevelse av könsrelaterade skillnader varierade mycket, och inom många områden av musicerande utgick man från att det inte fanns skillnader. Trummor och högljudda instrument tenderade att intressera pojkar mera, och flickor upplevdes ha ett sämre självförtroende eller en ovillighet att ha mycket ljud, vilket kan leda till att de inom vissa instrument inte utvecklas lika snabbt som pojkar. Det är mer vanligt att de elever som är stökiga är pojkar och de elever som är skötsamma är flickor, men individuella skillnader betonades också. Förändringar som har skett över tid är framför allt att elever idag blir mer accepterade oavsett könsidentitet eller läggning, men de företeelser som lärarna upplevde vara könade hade inte förändrats eller bara förändrats lite. Den ojämna fördelningen av platstagande var det som mest bekymrade lärarna, och det ansågs vara svårt att motverka begränsande könsnormer.</p>	
Sökord	
Genus i musikundervisning, genus i undervisning, könsrelaterade skillnader, könsskillnader	
Avhandlingen plagiatgranskad via Turnitin	
12.3.2023	

Innehåll

Innehåll	3
1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Frågan om könsskillnader	6
2 Teoretisk referensram.....	8
2.1 Kön och genus	8
2.1.1 Det socialt konstruerade könet.....	9
2.1.2 Maktstrukturer	10
2.1.3 Könrelaterade skillnader och könsrollsteorin.....	12
2.2 Genus i ett musiksammanhang	14
2.2.1 Den feminina och den maskulina musikern.....	15
2.2.2 Genus i musikundervisning	17
2.2.3 Att ta plats	18
2.3 En jämställd undervisning	19
2.3.1 Tidigare genusforskning i undervisning	20
2.3.2 Skolan jämställdhetsarbete	21
2.3.3 Metoder för förändring	22
3 Metodologi	24
3.1 Syfte och forskningsfrågor.....	24
3.2 Den kvalitativa forskningsintervjun.....	24
3.3 Urval och intervjuprocessen	26
3.4 Analys av materialet	27
3.5 Forskningens kvalitet och generaliserbarhet.....	28
3.6 Forskningsetik.....	29
4 Resultat.....	31

4.1	Presentation av musiklärarna och deras syn på genusfrågor	31
4.2	Upplevda könsrelaterade skillnader	33
4.2.1	Att ta plats och självförtroende	34
4.2.2	Den skötsamma och slarviga eleven	35
4.3	Könsrelaterade skillnader i instrumentspel	38
4.3.1	Trummor	38
4.3.2	Sång	40
4.3.3	Övriga bandinstrument och andra skillnader i musicerande	43
4.4	Förändringar i könsrelaterade skillnader	44
4.4.1	Har könsrelaterade skillnader förändrats?	44
4.4.2	Metoder för att åstadkomma förändring	46
4.4.3	Att göra fel	49
5	Diskussion	51
5.1	Slutsatser	51
5.2	Slutord och tillförlitlighet	54
5.3	Fortsatt forskning	55
6	Källor	56
7	Bilagor	59

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Inom den västerländska musikvärlden finns det starka stereotyper och normer sammanknippade med vad som anses vara kvinnligt och manligt (Green 1997) och musikbranschen har varit och är fortfarande mansdominerad. I en enkätundersökning koordinerad av Teosto (2023) svarade 70% av kvinnorna och 77% av icke-binära att de upplever den finska musikbranschen vara ojämsställd, medan den motsvarande siffran bland männen låg på 32%. Trots att hälften av Finlands musikstuderande är kvinnor, är endast en femtedel av registrerade musikskapare vid Teosto kvinnor eller icke-binära. De viktigaste åtgärderna som ansågs kunna förbättra klyftorna var bättre stöd och uppmuntran i skolors musikundervisning, bättre möjligheter för hobbyverksamheter och att undervisningen för fram en mer bred variation av musikaliska förebilder. (Vastakaiku 2023.)

Diskussionen om jämställdhet och antidiskriminering har blivit mer och mer närvarande i skolvärlden under de senaste årtiondena, och efter jämställdhetslagens revidering 2015 är det på läroanstalternas ansvar att utarbeta en jämställdhetsplan (1329/2014). Planen ska främja jämställdhet mellan könen och arbeta för att kvinnor och män ska ha samma möjligheter i utbildning, samt motverka diskriminering på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck. Läraren förväntas ha en ökad medvetenhet om könsnormer, och uppmuntras att möta eleverna på ett individuellt plan och inte utgående från könstillhörighet. (Jääskeläinen m.fl. 2015.)

Under mina år som musiklektör har jag vikarierat i ett flertal lågstudier, högstudier och gymnasier. Som inhoppare hinner man inte lära känna eleverna på individnivå, och får endast ett snabbt första intryck av gruppen som inte nödvändigtvis motsvarar hur klassen egentligen beter sig. Jag blev ändå förvånad över hur ofta jag på grundskolenivå såg samma mönster av generella beteendeskilnader mellan pojk- och flickgrupper. Individuell variation förekom naturligtvis i varje klass, men i nästan varje klass behövde jag handskas med ett stökigt pojkgäng som gjorde att jag hade svårt att hinna med resten av eleverna, medan de mest skötsamma eller mer försiktiga eleverna ofta var flickor. Jag upplevde ofta dessa stökiga elevernas beteende vara en roll som

eleven hamnat in i och upprätthåller, och att beteendet förstärks och bekräftas av kompisgruppen. Samtidigt har jag varit medveten om att elever ofta testar gränser med vikarier, vilket kan ge en felaktig bild av hur eleverna egentligen beter sig.

Från de här erfarenheterna och iakttagelserna som musiklärarvikarie i grundskolan föddes ett intresse för att ta reda på hur erfarna musiklärare ser på elevers könsrelaterade skillnader. Musik kan spela en stor roll i barns sökande efter den egna könsidentiteten (Green 1997) och egenskaper som samhället kopplar ihop med maskulinitet och femininitet kan skapa förväntningar och normer om hur pojkar och flickor ska bete sig. Tidigare forskning har konstaterat att pojkar generellt tar mer plats i musikundervisning, samt att musik är ett område där genus och könsnormer kan ha en inverkan på val av instrument och övrigt musikaliskt beteende. (Green 1997; Björck 2011.) Är dagens finlandssvenska musiklärare av samma åsikt? Ser de ett könsrelaterat mönster i flickor och pojkars beteende och musicerande på musiklektionerna? Jag ville veta mera om hur finlandssvenska musiklärare förhåller sig till dessa frågor. Med de senaste årtiondenas jämställdhetsarbete har medvetenheten ökat och valmöjligheterna blivit friare enligt många. Jämställdheten mellan könen anses ha kommit långt i Nordens grundläggande utbildning (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 13), och eftersom medvetenheten kring begränsande könsnormer har ökat intresserade det mig även att få en inblick i huruvida musiklärarna har sett en förändring i elevernas musicerande och beteende på musiklektionerna.

1.2 Frågan om könsskillnader

I min pro gradu-avhandling använder jag mig av begreppet könsrelaterade skillnader i bemärkelsen hurdana generella skillnader musiklärare ser mellan flick- och pojkgrupper i beteende och musicerande. Anledningen till att jag använder begreppet *könsrelaterade skillnader* är för att ta avstånd från *könsskillnadsteorier*, enligt vilka könsskillnader är ursprungliga eller biologiskt bestämda (Butler 2004, 31), medan jag i linje med dagens samhällsvetenskapliga forskning utgår från att könsrelaterade skillnader helt eller delvis bygger på sociala strukturer. Att undersöka könsskillnader eller könsrelaterade skillnader har kritiserats för att riskera att förstärka skillnaderna genom att fokusera på dem. Språkforskning som undersöker kvinnor och mäns språkliga beteenden riskerar att dra förhastade slutsatser om inte andra faktorer som till exempel den sociala kontexten tas i

beaktande. Blir kön förklaringen för ett språkbruk som egentligen är ett individuellt beteende? (Edlund, Erson & Milles 2007, 49–50.)

En liknande fråga är värd att ställa i mitt forskningssammanhang, och jag är medveten om att det kan finnas en problematik i att fokusera på just skillnader mellan kön. Att fråga musiklärare om deras upplevelser av könsskillnader riskerar att förstärka polariseringen mellan pojk- och flickgrupper eller förstora könets inverkan på beteendemönster som även kan bero på andra bakomliggande eller individuella orsaker.

2 Teoretisk referensram

I den teoretiska referensramen går jag igenom centrala begrepp och teorier om genus, könsnormer och maktstrukturer, först ur en allmän synvinkel och sedan i kontexten av genus i ett musikaliskt sammanhang. Jag presenterar även tidigare forskning om könsrelaterade skillnader i skolvärlden och i anknytning till musikpedagogik. Min undersökning utgår från kön som kulturellt och socialt konstruerat.

2.1 Kön och genus

Institutet för hälsa och välfärd (THL 2022) skriver att *kön* är ett mångfacetterat begrepp och definierar det utifrån ett juridiskt, biologiskt och socialt perspektiv. I Finland finns för tillfället de två juridiska könen kvinna och man, som blir definierade vid födseln. Termen biologiskt kön används för den kroppsliga dimensionen, det vill säga anatomi, hormoner och kromosomer. De sociala aspekterna av kön innebär förväntningar och normer kopplat till kön, samt könsidentitet och könsuttryck, alltså hur en person upplever och uttrycker sin könstillhörighet. Könsidentiteten är individuell och motsvarar inte alltid det juridiska kön som blivit definierat vid födseln. Det snarlika begreppet *genus* kan användas för att betona kön som en social konstruktion. (THL 2022.) I samhällsvetenskaplig forskning används ofta ordet *genus* när kön är förankrat till kulturella, sociala och historiska företeelser och samhällsliga mönster, så som kvinnor och mäns fördelning på arbetsmarknaden och vilka kläder och färger vi klär oss i (Gannerud 2001, 11). De engelska begreppen ”sex” och ”gender” har en tydlig definitionsmässig åtskiljning, där ”sex” hänvisar till det biologiska och ”gender” ofta till kön innefattande de sociala aspekterna (Green 1997, 12). På svenska är gränsen mellan användningen av begreppen kön och genus mer otydlig, och THL uppmanar till användningen av ordet ”kön” över *genus* (THL 2022).

Könsnormer innebär en förutfattad mening om hur en person som antas tillhöra ett visst kön ska se ut eller bete sig, eller vilket kön som är mer lämpat för vissa uppgifter eller yrken. Ett exempel på språkliga könsnormer är att positivt laddade egenskaper så som styrka, förnuft och aktivitet har ofta tillskrivits män, medan motsatta egenskaper som passivitet, svag och känslostyrad har beskrivits kvinnan (Edlund, Erson & Milles 2007, 37). Normer behöver inte vara dåliga i sig, men ett *normkritiskt tankesätt* kan behövas för att uppmärksamma begränsande eller diskriminerande åsikter och attityder som finns i

samhället. Det är lätt hänt för oss alla att normer som missgynnar vissa personer eller grupper förs vidare, och skuldbeläggning är därmed onödigt. Ett kritiskt förhållningssätt som reflekterar, utforskar och ifrågasätter behövs för att motverka etablerade normer. (Hedlin 2010, 28.) Begreppet *könsroll* används ibland som synonym, men enligt THL är det bättre att tala om könsnormer, eftersom könsroll kan ge en felaktig uppfattning om att det är en roll man kan gå in eller ut ur. (THL 2022.)

I vårt samhälle och kultur råder *en binär könsuppdelning*, vilket innebär ett antagande om att det endast finns de två könen kvinna och man. Med *cisnormativitet* menas ett antagande eller en förväntan om att alla människor i vår omgivning är en *cisperson*, alltså en man eller en kvinna som identifierar sig som sitt vid födseln angivna kön. På latin betyder cis ”på samma” eller ”den här sidan”, och på andra spektrumet är ordet trans, som betyder ”på andra sidan”. *Transpersoner* identifierar sig inte med det vid födseln angivna könet, men identifierar sig ofta som kvinna eller man. Även *ickebinära personer* är transpersoner, men de faller utanför den binära könsuppdelningen, och identifierar sin könsidentitet vara bortom, emellan eller en blandning av man-kvinnuppdelningen. *Intersex-personer* föds med både manliga och kvinnliga könsegenskaper, men tilldelas i Finland ett juridiskt manligt eller kvinnligt kön. (THL 2022.) I Sverige 2007 uppskattades ett av 100 barn födas med en kombination av reproduktiva organ, hormonavvikelser eller kromosomuppsättningar som gör att det inte kan placeras i en binär könsgrupp (Edlund, Erson & Milles 2007, 30). En person som är *queer* kan innebära att personen inte vill definiera sin egen könsidentitet eller sexuella läggning, men det kan också vara ett samlingsbegrepp för personer som inte är heterosexuella eller cis. Inom akademiska kretsar kan ett queerteoretiskt perspektiv ifrågasätta normer om genus och sexualitet. (Seta Ry, 2021.)

2.1.1 Det socialt konstruerade könet

Uppfattningen om hur kön ska definieras har varit under förändring de senaste decennierna, och har i samhällsvetenskaplig forskning gått från en bioessentialistisk uppfattning till att se på kön som helt eller delvis socialt konstruerat. Människan och samhällets syn på kön, könsidentitet och organiseringsmodeller av reproduktion och sexualitet har skiftat och definierats olika genom tid och beroende på kultur. De kulturellt och biologiskt formade dimensionerna är sammanvävda och svåra att skilja från varandra, men biologi ska inte ses som en förklaringsgrund till maktbalanser mellan könen (Edlund, Erson & Milles 2007, 33). Teorin om kön som socialt konstruerat används ofta

som utgångspunkt inom feministiska och normkritiska inriktningar. *Könsteorier* ligger i sin filosofi nära *social konstruktionism*, enligt vilken människans verklighet och även vårt medvetande i sig självt konstrueras av den sociala omgivning vi växer upp i. Människan föds alltså färdigt in i ett sammanhang och bygger upp sin verklighet utgående från sociala interaktioner. (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2000, 60.)

Filosofen Judith Butler argumenterar att människan konstant utför upprepande akter som bekräftar könsidentiteten, och att det är genom dessa upprepningar som kön (gender) konstrueras (Butler 1990, 43). De upprepade akterna utförs genom kropp och språk, alltså allt från våra rörelsemönster till stil att tala, och blir med tiden sanningar. Kön är därmed inte en stabil identitet, utan kan genomgå förändringar. Könsidentiteten är enligt Butler *performativ*, och upprätthålls av sociala föreställningar och handlingar om vad som anses vara maskulint eller feminint, och det finns därmed inget som egentligen kan hållas som verkligt eller falskt när det kommer till kön. (Butler 1990, 179-180.) Butler poängterar att processen av att ”göra” kön (doing gender) inte sker automatiskt, och kön är inte något vi själva skapar. Vi så att säga äger inte den egna könsidentiteten, och att ”göra kön” är en praktik som utförs tillsammans med andra i ett gemensamt samhälle. (Butler 2004, 23.) Könsnormer är ouppnåeliga illusioner som inte kan internaliseras till fullo, och normativa föreställningar om kvinnligt och manligt kan exkludera och begränsa en persons möjligheter till ett liv värt att leva (Butler 2004, 23). Inte alla normer är skadliga, men de som inte tillåter människor att leva, begära och älska begränsar möjligheterna till ett levbart liv (Butler 1990, 29).

2.1.2 Maktstrukturer

”Doktorn skrattade åt sin hustru Käthe som ville vara klok, och sade: Gud har skapat en man och gett honom ett brett bröst, för att mannen på det stället skall kunna rymma vishet. Men den plats där orenligheten går ut är liten. Detta är omvänt hos kvinnan. Därför har hon mycket orenlighet och föga vishet.” (Martin Luther 1483-1546, citerat i Hirdman 1998, 5.)

Kvinnan har under en lång tid under människans moderna historia ansetts vara underlägsen mannen. Historiskt sett har mannen varit utgångspunkten i de allra flesta samhällen, vilket lingvistiskt syns överallt i språket, som i engelskans *human*, *mankind*, i yrkestitlar som brandman, vetenskapsman och tjänsteman (Edlund, Erson & Milles 2007,

190). Sociala könsrelationer världen över bildar en maktstruktur där män dominerar, alltså ett patriarkalt system. På individnivå finns det givetvis en mängd skillnader, och könsrelationerna varierar beroende på generation, etnicitet och klass. (Connell 1987, 183). Green (1997) definierar begreppet *patriarkat* som en social struktur i vårt samhälle där olika typer av makt, till exempel fysisk och ekonomisk makt, innehas av män. I patriarkatet råder det en skillnad på den offentliga kretsen och den privata. Den offentliga kretsen innebär bland annat betalt arbete och manövreras av män, medan den privata kretsen innebär det obetalda arbetet i hemmet och manövreras av kvinnor. När kvinnor går över till den offentliga kretsen, har det betalda jobbet därför traditionellt haft samma kännetecken som det privata, det vill säga omhändertagande, städande, upppassande och uppfostrande. (Green 1997, 13.) Förutom dessa utdelade könsnormer som bestämmer yrke, förhandlar patriarkatet även en viss uppsättning könsbestämda särdrag. När det dras till sin yttersta spets är män produktiva, rationella, innovativa och kunniga inom vetenskap och teknik samt kreativa konstnärer. Kvinnor är motpolen – mer passiva med egenskaper som kretsar kring modersrollen. Enligt ett patriarkalt traditionellt tankesätt är det maskulina förnuftigt, stoiskt och skapar kultur. Det feminina är känslösamt, bundet till naturen och kvinnan är samtidigt åtråvärd och farlig, en mor och en fru eller en hora och ett sexuellt objekt. (Green 1997, 14.) Även andra faktorer så som klass och etnicitet spelar in i dessa maktstrukturer, enligt vad som idag kunde beskrivas som intersektionellt perspektiv. Alla män har inte lika mycket makt, men i ett patriarkat är det männen som har den övergripande makten över det offentliga samhället och både kvinnor och män bidrar till att dessa roller upprätthålls. (Green 1997, 14–15.)

Femininitet och maskulinitet som strukturer kan och har förändrats över tid, och flera varianter av femininitet och maskulinitet kan förekomma samtidigt (Connell 1987, 63). Begreppet *hegemonisk maskulinitet*, myntat av Connell som utfört mycket forskning inom maskulinitet, öppnar upp för att det finns många typer av maskulinitet. Den hegemoniska maskuliniteten är den typen av manlighet som värderas högst i samhället, och den upprätthålls av de män som representerar den. Som grupp har män mer makt än kvinnor, men män med den dominerande maskuliniteten värderas högre än andra män. (Connell 1987, 63). Precis som definitionen av kvinnlighet, har även manlighet fluktuerat genom historien utgående från samhällets ideal och normer, och den har inga naturliga eller inneboende egenskaper. Feministisk och genusteoretisk forskning har ofta handlat om kvinnor och marginaliserade personer, men forskning om maskulinitet började föras

när ett behov uppstod att även teoretisera manlighet, som under en lång tid förblev oproblematiserat. (Edlund, Erson & Milles 2007, 42.)

2.1.3 Könrelaterade skillnader och könsrollsteorin

Könsskillnadsteorier ser på skillnader i beteende mellan kvinnor och män som ursprungliga eller biologiskt bestämda (Butler 2004, 31). Fram till senare delen av 1900-talet ansågs biologi vara en giltig förklaringsmodell till könsrelaterade skillnader, så som kvinnors och mäns yrken, intressen och ställning i familjen. Samhällets ordning utgick från kropparnas funktioner i fortplantningsprocessen, och dessa uppfattningar gav upphov till socialt och kulturellt skapade mönster, normer och betydelsesystem. Begreppet kön förstods som biologiskt tills man runt 1970-talet började forska mer om sociala förklaringsmodeller och maktpositioner i anknytning till kön, och genus började användas som ett mer neutralt och mindre känsloladdat begrepp som inte direkt kopplades till tanken om kön som endast något biologiskt. Begreppet genus betonade relationerna mellan kvinnor och män, samt en strukturell ordning eller ett så kallat *genussystem*, inom vilket män ofta har mer makt i samhällets olika delar, så som politik, ekonomi och yrkesliv. När genusbegreppet introducerades kunde biologins roll i samhällets maktstrukturer ibland anses vara helt obetydlig inom vissa akademiska genusteoretiska kretsar. Enligt modernare forskning anses kroppens betydelser ha relevans i maktpositioner på familj- och samhällsnivå, men biologi är inte den avgörande eller determinerande faktorn för hur människors liv ser ut och vilken maktställning de har. (Edlund, Erson & Milles 2007, 28-29.)

Dagens forskning visar att flickor och pojkars kognitiva förmågor är mer lika än olika, och inneboende skillnaderna i till exempel elevers prestationer i skolämnen är obetydliga (Rivers & Barnett 2011, 2). I studier om könsskillnader framkommer ofta större variation inom ett kön än variation könen emellan (Thorne 1993, 297). Biologiskt reduktionistiska teorier om att hormoner skulle styra människors beteenden på ett individuellt plan, skulle ge kontrollen hormoner har över oss en mycket större inverkan än vad forskning har visat. De hormonella effekterna på könsrelaterad beteende visade sig vara minimala, och händelser i den tidiga barndomen ansågs spela störst inverkan på beteende. (Connell 1987, 71.) Forskning under det senaste århundradet har inte hittat belägg för att sociala ojämlikheter skulle vara biologiskt determinerad i någon mån, på basis av till exempel mätningar av intellektuella förmågor och mod bland olika etniciteter eller medfödda könsskillnader i temperament och förmågor. Inga mekanismer som skulle kunna kopplas

ihop med biologiska orsaker har för personers individuella eller sociala beteenden upptäckts. (Connell 1987, 71.) Forskning utförd av hjärnfysiologer och biologer konstaterat att hjärnan formas av sociala omständigheter som god omsorg, social miljö, tillgång till bra mat och uppväxtförhållanden, och dessa faktorer påverkar även vårt beteende och de val vi gör. Ändå lever biologiska förklaringsmodeller för kön kvar och får utrymme i media och populärkultur. (Edlund, Erson & Milles 2007, 31.)

Rollteorier erbjuder ett sätt att förklara sociala strukturer och kan appliceras på i princip vilket mänskligt beteende som helst, till exempel ett yrke eller någon som talar ett visst språk (Connell 1987, 47-48). Det finns många sociala teorier kring roller och Connell (1987) har sammanfattat fem utgångspunkter som rollteorier brukar ha gemensamt:

1. En åtskillnad mellan *person* och den sociala *positionen* hen innehar.
2. En mängd handlingar och beteendemönster som positionen ges.
3. Förväntningar eller normer avgör hurudant beteende som är lämpligt för positionen.
4. Dessa normer upprätthålls av motpositioner (counter-positions).
5. Motpositionerna upprätthåller normerna genom belöning och bestraffning.

Rollteorierna kan även placeras på könsrelaterade fenomen så som familj och äktenskap. Teorin om könsroller tar avstånd från biologiska antaganden om könsskillnader och utgår från att skillnaderna i kvinnor och mäns beteende beror på de olika sociala förväntningarna som de ska förhålla sig till. Barn socialiseras in i den kvinnliga eller manliga rollen av familj, vänner, lärare och media och studier med könsrollsteorier som utgångspunkt har undersökt bland annat hur flickor och pojkar blir bemötta på olika sätt och hur maskulinitet och femininitet överförs till barn. Könsrollsteorier anser även könsroller vara föränderliga, eftersom ojämställdhet antas bero på förväntningar samhället har av män och kvinnor, och förväntningar kan förändras. Antisexistiska kampanjer i skolor och arbetsplatser är exempel på förändringsarbete som blivit utfört. (Connell 1987, 48-49.)

Könsrollsteorier ska enligt Connell tas på allvar, men det ligger en problematik i att använda rollteorier som en förklaring till könsrelaterade beteenden, alltså när man talar om mans- och kvinnorollen eller maskulina och feminina roller. Könsrollsteorier bygger

på att människor är fångade i stereotypa mellanmännsliga förväntningar av hur de ska bete sig, och förväntningarna upprätthålls av andra människor (motpositioner) som belönar och bestraffar, exempelvis pojkar blir hånade av att bete sig flickigt och bekräftade av att visa sig vara självsäkra. Connell menar att eftersom bestraffningen och bekräftelsen som ges av andra människor inte kan förklaras av deras egen könsrollförväntning, börjar det i stället handla om de andra människornas egna val och agens – motpositionerna *väljer* att upprätthålla de stereotypa sederna och det handlar inte längre om sociala strukturer. Det i sig betyder att könsrollteorierna inte kan vara en social teori som ska förklara strukturer i mänskligt beteende, eftersom det i stället börjar handla om personliga val. Könsrollsteorierna saknar i sådana fall en förklaring för sociala strukturer, och underliggande biologiska antagandet om kvinnoroller och mansroller kvarstår. Connell påpekar att detta är förklaringen till varför det är svårt att komma bort från könsskillnader i könsrolldiskussionen. Den biologiskt underliggande dikotomin i begreppet könsroller gör att vikten av maktförhållanden glöms bort. Vi talar till exempel inte heller om klass- eller rasroller. Könsrollsteorier förenklar kön och reducerar maskulinitet och femininitet till endast en roll. De normer som könsroller bygger på kan lätt tolkas vara naturliga eller önskvärda, i alla fall enligt de som håller den sociala makten. (Connell 1987, 49-51.)

Social praxis och sociala strukturer kan alltså inte samverka i könsrollsteorin, eftersom strukturen ges i form av ett underliggande biologiskt antagande. Förändring kan bara ske utifrån från samhället, eller inifrån genom ett ”riktigt jag”, men i könsrollsteorin kan inte förändring äga rum inom själva könsrelationerna. Könsrollsteorier bör alltså inte användas som en förklaringsmodell för kön i en social aspekt, eftersom de stöder sig på en biologisk dikotomi och har en normativ standard som utgångspunkt, de teoretiserar inte makt eller sociala strukturer. Däremot kan de ändå användas för att studera stereotyper om femininitet och maskulinitet, samt bakomliggande sociala strukturer och kulturella idéer. (Connell 1987, 53-54.)

2.2 Genus i ett musiksammanhang

Sociologen Lucy Green (1997) har undersökt könsstereotypa företeelser i en musikalisk kontext, och hur normer kring kön och musik reproduceras i musikundervisning. När vi

lyssnar på musik går det inte att skilja på låtens innehåll och dess sociala sammanhang eller bakgrund, och musik är därmed socialt konstruerat. Vi skissar alltid medvetet eller omedvetet upp en bild av hur musikerna ser ut, vad vi själva gjorde när vi sist hörde på den här typen av musik och hurdana människor som lyssnar på musiken. Vi kopplar ihop musik med en massa olika symboliska faktorer, till exempel könsbestämda faktorer. (Green 1997, 7.) Det är väsentligt att känna till historien bakom de könsstereotypa företeelserna inom musik, för att genom att bli medveten om dem motverka att de förs vidare. (Green 1997, 17.)

Det västerländska musikfältet är och har varit mansdominerat, och kan kallas ett musikaliskt patriarkat. Kvinnor har mest varit aktiva inom de musikaliska verksamheter där de traditionellt feminina karaktärsdragen passar in. (Green 1997, 15.) Kvinnor är underrepresenterade i musikbranschen inom de allra flesta genren och positioner – bortsett från sång. En del av populärmusikens kännetecknade drag som självsäkerhet och aggressivitet, samt en kunnighet inom teknologi och färdigheter som instrumentalist, är normativt kopplade till maskulina drag. (Björck 2011, 190.) Män kan uppfattas ha feminina drag och likaså kvinnor ha maskulina. Green påpekar det ambivalenta i att en kvinna inte är det samma som femininitet och en man inte det samma som maskulinitet, men ändå väcks olika konnotationer när vi talar om en ”kvinnlig musiker” eller ”manlig musiker”. (Green 1997, 11.)

2.2.1 Den feminina och den maskulina musikern

Green hävdar att olika musikaliska aktiviteter bekräftar eller hotar normativa uttryck för maskulinitet och femininitet, och att vi dras till det som bekräftar vår könsidentitet. Normer kring vad som är feminint och vad som är maskulint leder till att kvinnor och mäns musikalitet har sett och fortfarande ser olika ut.

”We do not hear masculinity in the music; we assume it.” (Green 1997, 80.)

När vi ser en man spela trummor, lyssnar vi bara på trummorna och tar in musiken. När däremot en kvinna spelar trummor ser vi en ”kvinnlig instrumentalist”. (Green 1997, 80.) När en kvinna som musicerar eller komponerar registrerar vi inte bara musikens budskap, utan även idén om henne som just kvinna (Green 1997, 16). Kvinnor som spelar instrument rubbar bilden av femininitet enligt den patriarkala definitionen, och därför har

kvinnliga instrumentalister genom historien haft det svårt om inte omöjligt att få existera i offentliga kretsar. Endast ett litet antal kvinnor lyckas bli respekterade för deras kompetens som instrumentalister utan att bli definierade utgående från deras femininitet, och speciellt inom populärmusik blir kvinnan mindre tagen på allvar ju mer stereotypt kvinnligt hennes könsuttryck är (Green 1997, 80-81.) Att spela instrument utmanar patriarkala tankesätt om femininitet, och en kvinna som kontrollerar musik genom att komponera stämmer inte överens med den normativa bilden av femininet (Green 1997, 113).

Instrumentspelande och komponering av musik hotar alltså den normativa femininiteten, medan den däremot bekräftas av sång. I en enkätundersökning utförd av Green år 1992 där musklärare svarade på frågor om deras elevers musikaliska aktivitet, konstaterades sång vara det absolut mest vanliga sättet för flickor att musicera på. En av orsakerna till att sång som intresse och yrke är så utbrett bland kvinnor är enligt Green eftersom kvinnor som sjunger bekräftar den normativa uppfattningen om sång som något feminint. (Green 1997, 159.) Däremot så är det stor skillnad på hur lyssnaren uppfattar den kvinnliga sångaren beroende på musikstil och typ av uppträdande. Inom klassisk sång har kvinnliga sångare haft en hög status och inte varit lika bundna av könsstereotypa begränsande normer. Klassiska kvinnliga sångare har blivit respekterade som musiker, medan det inom populärmusikaliska stilar blir kvinnans kropp som blir centrum för lyssnarens tolkningar och kvinnans färdigheter som sångare faller utanför fokus. I popgenren är det alltså kvinnans femininitet som blir utgångspunkten i hur lyssnaren registrerar uppträdandet. (Green 1997, 50.) Historiskt sett har kvinnliga artister och sångare inom popmusik riskerat att framstå som sexuellt suggestiva, och att det även är det som förväntas av till exempel popstjärnor. (Green 1997, 164-165.)

Instrumentspelande är kopplat till maskulinitet, och när vi hör instrumental musik antar vi att det är en man som spelar. Manliga instrumentalister bekräftar den normativa uppfattningen av maskulinitet, medan sång å andra sidan är mer hotande för den normativa manligheten. (Green 1997, 80). Enligt Green är det ändå viktigt att komma ihåg att kvinnor och män inte är homogena grupper, och att generalisera kvinnor till en grupp skär bort etnicitet, klass, religion och andra sociala och kulturella grupperingar (Green 1997, 12-13).

2.2.2 Genus i musikundervisning

I musikundervisningen skapas och upprätthålls könsbestämda normer och kutymer när lärare och elever interagerar och musicerar med varandra (Green 1997, 3). Inom musikfältet finns många normativa föreställningar om kvinnligt och manligt, och samma mönster kan påverka elever i musikundervisningen (Green 1997). Musik kan spela en stor roll i sökandet efter den egna könsidentiteten och sexualiteten, och förmedla starka budskap. När barn musicerar i skolan lär de sig inte bara om musik, utan de så att säga *förhandlar samtidigt sin könsidentitet*. Flickor och pojkar dras till instrument som traditionellt är förknippade med femininitet och maskulinitet, och att gå emot det kan innebära att hota den egna könsidentiteten. Green är tydlig med att det inte är ansett som kritik mot individer, utan ser det endast som ett konstaterande över vad det innebär att vara tonåring eller människa. (Green 1997, 161.)

En forskning utförd av Abeles och Porter år 1978 i USA framhöll att elever väjer instrument utgående från attityder om vilka instrument som antas vara feminina eller maskulina, det vill säga pojkar väljer instrument som antas vara maskulina och flickor instrument som ses som feminina. Forskarna Bruce och Kemp (1993) ville undersöka om kvinnliga eller maskulina förebilder hade någon inverkan på elevers val av instrument, alltså om könet på en instrumentalist spelar roll. De ordnade demotillfällen för grundskoleelever där instrumenten träblås-, bleckblås- och stränginstrument framfördes. Varannan gång var instrumentalisterna kvinnor och varannan män, och elevpubliken var ny varje gång. Konserterna gavs alltså två gånger där könet på instrumentalisterna byttes, och i slutet på demotillfället bads eleverna välja vilket instrument de ville titta på. Resultatet visade att könet på instrumentalisten hade en stark inverkan på elevernas intresse av instrument, exempelvis ville bara 1,5% av flickorna titta närmare på trombon när konserterna framfördes av män, medan när kvinnor spelade trombon var siffran av intresserade flickor 23,5%. Det är alltså sannolikt att en brist på representation inom instrument eller musikinriktningar kan leda till upprätthållna könsindelningar. (Green 1997, 243-244.)

Även Borgström Källén (2014) undersökte hur konstruktion av kön samverkar med elevers musicerande i anknytning till ensemblespel i olika musikgenren. Eleverna var mellan 16-19 år och gick alla vid en svensk musiklinje. Resultaten visade att könsstrukturer och könsrelaterade skillnader var framträdande i nästan alla musikaliska handlingar, men de såg olika ut beroende på genre. Det förekom mindre så kallat

”genuskodande” i jazz- och renässansensemblerna än vad det gjorde i sång- och pop/rockensemblerna, och ju mer informell undervisningsstilen blev, desto mer synliga blev könsstereotyperna. Inga av flickorna spelade trummor, men nästan alla tog sånglektioner. För pojkarna var antalet som gick på sånglektioner endast tre av 30. En majoritet av dem som spelade bas och gitarr var pojkar, instrumentlärarna var alla manliga och vokalsemblälärarna var kvinnor. (Borgström Källén 2014, 298-299.)

När Kuoppamäki (2015) i sin doktorsavhandling undersökte hur genus påverkar elevers formande av inlärningsidentiteter fann hon att det som Thorne (1993) kallar *gendered borderwork*, alltså en typ av förhandlande av könsidentiteten, kan komma att stå i vägen för jämlika inlärningsprocesser i musikundervisningen (Kuoppamäki 2015, 17). I den etnografiska undersökningen studerade Kuoppamäki sina egna elever i en klass för grunderna i musikteori vid ett musikinstitut, och undersökningen visade att de nio-åriga eleverna antog så kallade *könade* inlärningsidentiteter, hade könsstereotypa fördomar och att de föll in i rollerna som snäll eller stökig elev. Speciellt när eleverna fick arbeta fritt kunde polariseringen mellan maskulint och feminint beteende förstärkas och det verkade vara viktigare att upprätthålla pojk- och flickgrupperna än att låta sin egen individuella identitet komma fram. (Kuoppamäki 2015, 133.) Kuoppamäki noterade att flickorna visade upp mycket självkontroll och betedde sig enligt den ”snälla eleven”, och det gjorde att de inte tog utrymme när andra elever tog plats både verbalt och fysiskt (Kuoppamäki 2015, 134). Det är i enlighet med Greens (1997) tankar om flickor som lever upp till lärarens förväntningar av dem, passar in i den traditionella normen och bekräftar sin femininitet, och det är därmed lättare för dem att anta rollen som den ”snälla eleven”. Flickor beskrevs leva upp till lärarens förväntningar mer än pojkar, vilket Green förklarar beror på att när flickor är musicerare, sjunger och är intresserade passar de in i den traditionella normen och de riskerar på så sätt ingenting (Green 1997, 163).

2.2.3 Att ta plats

I forskning som undersöker musicerande från ett genusperspektiv används ofta begreppet *att ta plats* (Green 1997; Kuoppamäki 2015; Björck 2011). I Greens (1997) enkätundersökning där engelska musiklärare delade med sig av sina uppfattningar om flickor och pojkars musikaliska aktiviteter, sades ljud vara ett av de sätten att ta plats på som är könsspecifikt. I Björcks (2011) diskursanalys av rundabordsamtal med

musiklärare beskrevs flickor som försiktiga eller till och med rädda för att vara högljudda. Det konstaterades att flickor och kvinnor behöver ta mera plats i populärmusikaliska sammanhang och ”ljud” sades vara ett av de könsspecifika sätten att ta plats på (Björck 2011, 106).

Men det är inte alltid så lätt att bara bestämma sig för att ta plats. Att öppna upp kroppen har för kvinnor kunnat innebära att objektifieras, och därför har ett traditionellt feminint rörelsemönster varit att skydda och täcka sin kropp. Att på ett fysiskt sätt ta mera plats med kroppen kan kännas som onaturligt för en del flickor, eftersom det går emot detta rörelsemönster. (Björck 2011, 128.) Även att som kvinna ta mycket plats och vara högljudd på en scen eller inför en publik går emot den traditionella kvinnliga rollen och kan ge upphov till obehag för vissa (Björck 2011, 196). Man blir inte heller alltid lyssnad på trots att man höjer rösten och försöker ta plats genom ljud. I musikundervisning kan instrument användas som ett sätt att dominera över andras talan, och det kan användas som en härskarteknik för att inte lyssna och respektera andra. (Björck 2011, 108.)

Björck ställer även den relevanta frågan om hur mycket plats det finns, och om det är upp till kvinnan att ta plats eller upp till mannen att ge plats. Ska kvinnliga musiker ska försöka hitta ett eget verksamhetsfält eller försöka ta sig in i det fält som för tillfället består av majoriteten män? (Björck 2011, 196–197.)

2.3 En jämställd undervisning

I Norden ses ofta den grundläggande utbildningen som en neutral och jämlik institution som erbjuder lika möjligheter för alla, men i alla samhällets sammansättningar där människor interagerar med varandra, kan ojämlikheter förekomma (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 13). Skolvärlden kan ses som en mikroversion av vårt samhälle, med en mångfald av människor som med olika perspektiv och uppfattningar av världen ändå ska fungera tillsammans. Normer, praktiker och värderingar skapas och förs vidare i skolsammanhang, och i musikklassrummet återskapas musikaliska könsnormer. (Green 1997, 17.)

2.3.1 Tidigare genusforskning i undervisning

Det har bedrivits mycket forskning om generella skillnader i flickor och pojkars beteenden och prestationer i skolmiljöer. På ett språkligt plan har det konstaterats att flickor och pojkar har olika samtalsstilar, varav pojkars samtalsstil gör att de lätt tar över (Edlund, Erson & Milles 2007, 98). Enligt nyaste PISA undersökningen klarar sig flickor i dagens läge i genomsnitt bättre i skolan än pojkar (Leino m.fl. 2019), men flickornas skolframgång ska inte ses som en överlägsenhet för kvinnor (Lahelma 2009, 136). En uppfattning om orsaken till den genomsnittliga skillnaden är att flickors könskaraktäristiska egenskaper gör att de passar bättre in i grundskolan, trots att flickor historiskt sett från början inte ens fick gå i skolan. Forskning visar trots det att läromaterialet oftare utgår från pojkars perspektiv, samt att etnografiska studier visar att inte heller flickor tycker om att sitta stilla vid skolbänken längre, men att de inte är lika högljudda med sitt missnöje. (Lahelma 2009, 141). Lahelma påvisar att när forskning försöker hitta orsaker till orsaker till att flickor inte lyckas lika bra i matematik, studeras flickors hjärnor och inte själva matematikundersökningen, medan när pojkar inte lyckas lika bra ges förklaringen att skolans undervisningsmetoder inte passar för pojkar (Lahelma 2009, 140).

I en etnografisk studie fördjupar och utvecklar Barrie Thorne (1993) teorin om att kön är socialt konstruerat genom att detaljerat undersöka och beskriva lågstadiebarns interaktioner för att analysera könsbestämda beteenden i olika skolsammanhang (Thorne 1993, 15). Thorne fann att såväl vuxna som barn bidrar till att bekräfta och konstruera kön genom diskurser och dagliga företeelser som sittplacering, lekande, skvaller osv. (Thorne 1993, 157.) Den tudelade grupperingen som konstrueras mellan pojkar och flickor har en rivaliserande effekt, men det finns även tillvägagångssätt som kan neutralisera könsgrupperingen. (Thorne 1993, 159.) Det finns åsikter om att PISA:s skolundersökningar har kunnat förstärka polariseringen om hur diskurser förs om skillnaden mellan pojkar och flickors skolprestationer. Det som den statistiken däremot inte lyckas förmedla, är att skillnaderna på framgång mellan pojkar och flickor är mindre än de skillnaderna som finns bland endast flickor eller endast pojkar. (Lahelma 2009, 136–139).

Den binära uppdelningen pojke/flicka påverkar enligt Thorne (1993) på ett individuellt plan vårt dualistiska tänkande kring kön. Indelningen mellan pojkar och flickor som så ofta används förstärker antagandet om flickor och pojkar som två helt separata varelser,

medan det verkligheten finns många sätt att vara pojke och många sätt att vara flicka. Thorne påstår att kön är obestämt (fluid), eftersom betydelsen av kön varierar beroende på sociala sammanhang och spelar olika roll beroende på om vi befinner oss hemma eller i skolan, i skolmatsalen eller i ett grupparbete. I skolmatsalen när flickor och pojkar sitter skilt för sig, ökar betydelsen av kön, medan i ett grupparbete där andra skikt av personligheten som etnicitet eller ålder är i centrum, sätts kön mer åt sidan. (Thorne 1993, 158-159.)

2.3.2 Skolan jämställdhetsarbete

Enligt ändringar i jämställdhetslagen som trädde i kraft den 1 januari 2015, ska läroanstalter utarbeta en jämställdhetsplan (1329/2014). Enligt Utbildningsstyrelsens guide för främjande av jämställdhet i den grundläggande utbildningen är syftet med jämställdhetsplanen att förebygga diskriminering och fortsätta främja jämställdheten mellan könen, och alla förväntas ha lika möjligheter till utveckling i undervisningen. Till arbetet med jämställdhetsplanen ingår att utgångsläget kartläggas, vilka åtgärder som ska tas i bruk och genomförandet och resultaten av en tidigare jämställdhetsplan ska utvärderas. Personal, elever och vårdnadshavare ska utarbeta planen tillsammans. (Jääskeläinen m.fl. 2015.) Den grundläggande utbildningen har ett ansvar att öka genusmedvetenheten, och utbildningsstyrelsen erbjuder material som kan stöda och handleda läraren i den genusmedvetna undervisningen. Genusmedvetenheten kan innebära att läraren uppmärksammar eleven på ett individuellt plan, och inte utgående från det yttre könet, läraren är medveten om och ifrågasätter kulturella könsstrukturer och använder inte upprepade indelningar av pojk- och flickgrupper. (Jääskeläinen m.fl. 2015.) Utbildningsstyrelsen (UBS 2023) lyfter även fram mångfald inom könsidentiteter och sexuell läggning:

Jämställdhet mellan könen omfattar också mångfalden av kön, dvs. godkänner tanken att det finns fler än två kön. Genusmedveten undervisning och handledning grundar sig på medvetenhet om mångfalden av sexuella inriktningar och identiteter. Den sexuella identiteten utvecklas vanligen i tidig barndom och flera faktorer kommer att bidra till individens uppfattning och medvetenhet om sitt kön. Könsrollerna är kultur-, plats- och tidsbundna mönster, som individen förväntas följa i samhället. (UBS 2023)

En genusmedveten lärare låter eleven vara sig själv utan normativa förväntningar på kön och funderar över hur egna arbetsmetoder och val av lektionsinnehåll kan främja jämställdhet. Läraren behöver även vara medveten om att alla har en tendens att förhålla sig olika till elever beroende på kön och reflektera över sitt eget agerande. (Jääskeläinen m.fl. 2015.)

2.3.3 Metoder för förändring

Enligt Thorne (1993) behöver narrativet att flickor och pojkar har olika sociala kulturer utmanas. Det finns metoder som kan neutralisera könsgrupperingar, och vuxna kan hjälpa barn att bygga respektfulla relationer och att öppna upp möjligheter för elever att lära känna varandra på ett individuellt plan (Thorne 1993, 159). Att separera pojkar och flickor från varandra kan stärka även den psykologiska splittring och kategorisera pojkar och flickor enligt den ”snälla” eller ”stökiga” rollen (Thorne 1993, 161). I Sverige har begreppet *normkritisk pedagogik* etablerats i pedagogiska och samhällsvetenskapliga kretsar sedan det introducerades år 2007. Med den normkritiska pedagogiken som metod är tanken att lärare kan åstadkomma förändring i begränsande normer kring kön och sexualitet och utmana maktstrukturer. Genom att ifrågasätta det som uppfattas vara normalt och synliggöra normer och privilegier, vill den normkritiska pedagogiken skapa ett mer jämställt och jämlikt samhälle. (Bromseth & Darj 2010, 11–12). Könsnormer kan granskas genom att ställa frågorna:

Vad är det för osynliga regler som gäller för pojkar? Vilka av dem är positiva och vilka begränsar pojkars möjligheter och villkor? Vilka osynliga regler gäller för flickor? Vilka är positiva och vilka är begränsande? Finns det någon godtagbar anledning till att de normer som är positiva för flickors del inte bör uppmuntras lika mycket hos pojkar och vice versa? Och borde inte beteenden som ogillas betraktas som lika negativt för alla barn och unga? Vilket syfte tjänar uppdelningen i flickor/flickigt och pojkar/pojkigt? (Hedlin 2010, 28–29.)

Målet med jämställdhetsarbete är att alla elever ska få fler möjligheter att vara sig själva, utan begränsningar som gör att pojkar och flickor upplever att saker de vill göra inte är anses vara passande för dem. Läraren kan fundera på sin egen användning av könskategoriseringar och vilket budskap de förmedlar utgående från olika sammanhang. Kategoriseringar behövs för att förstå vår omvärld på ett effektivt sätt, men i vardagliga

sammanhang kan kategoriseringarna skapa en tanke om ”vi” och ”dom”. (Hedlin 2010, 29.)

Musikläraren som vill ha ett genusmedvetet klassrum måste reflektera över vilket budskap ens egna handlingar ger eleverna och aktivt rannsaka sina egna attityder. För att få en jämställd musikundervisning måste läraren ha mycket tolerans och förståelse för elevernas ibland könsstereotypa beteenden. I stället för att tänka att könsbestämda beteendemönster måste bort, kan läraren närma sig problemet från ett annat perspektiv och försöka aktivera eleverna genom att uppmärksamma och diskutera jämlikheter i klassrummet. (Kuoppamäki 2015, 135.)

3 Metodologi

I det här kapitlet går jag igenom utförandet av min forskning, redovisar för mina metodologiska val och behandlar övriga aspekter av undersökningens tillförlitlighet och forskningsetik.

3.1 Syfte och forskningsfrågor

Könsnormer har i tidigare forskning konstaterats påverka skolelevers musicerande, och jag ville ta reda på om finlandssvenska musiklärares uppfattningar är i linje med den forskningen. Syftet med min undersökning är därmed att få en inblick i musiklärares upplevelser av könsrelaterade skillnader i sin undervisning, hurdana utmaningar eller problem som musiklärarna anser att de könsrelaterade skillnaderna för med sig, samt ta reda på om någon förändring har skett ur ett tidsperspektiv.

Mina forskningsfrågor är följande:

1. Upplever musiklärare att det finns könsrelaterade skillnader i elevers beteende och musicerande, och hurdana utmaningar ger de eventuella skillnaderna upphov till i undervisningen?
2. Upplever musiklärarna att de könsrelaterade skillnaderna i musikundervisningen har förändrats under deras år i yrket?

3.2 Den kvalitativa forskningsintervjun

Det finns många olika inriktningar av kvalitativ forskning, men den gemensamma utgångspunkten är att beskriva verkligheten i all sin komplexitet. Huvudsaken är inte att verifiera det sanna eller falska i påståenden, utan att peka ut och lyfta fram existerande företeelser. Kvalitativa studier kräver att forskaren är medveten om att det inte går att uppnå total objektivitet, eftersom vi alla formas av bakomliggande erfarenheter och värderingar. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 61–62.) I *den kvalitativa forskningsintervjun* konstruerar intervjuaren och informanten kunskap i en social och intersubjektiv samtalsprocess. Att utföra intervjuer är ett hantverk som kräver både

intellektuellt omdöme och praktiska färdigheter. (Kvale & Brinkmann 2014, 33–35.) Både informantens explicita beskrivningar och budskapen som sägs mellan raderna ska tas i beaktande när forskaren söker mening i informantens beskrivningar (Kvale & Brinkmann 2014, 47). Trots att forskaren gör sitt bästa för att förstå informanten på rätt sätt, finns det en *maktasymmetri* i den kvalitativa forskningsintervjun som forskaren måste förhålla sig till i intervjuprocessen. Den som intervjuar bestämmer ämnet och frågorna, styr samtalets riktning och sitter på den vetenskapliga kunskapen inom ämnet. Det finns risk för att intervjuaren på ett manipulativt sätt försöker få en viss typ av svar eller har en dold agenda som döljs från intervjupersonen. Maktutövandet behöver inte vara avsiktligt, men intervjusituationen kan leda till att intervjupersonen svarar enligt vad hen förväntar sig att intervjuare vill höra. (Kvale & Brinkmann 2014, 52–53.)

Utgående från mina forskningsfrågor har jag bedömt en kvalitativ intervjustudie vara den mest passande metoden, och som datainsamlingsmetod följde jag ett halvstrukturerat temaintervjuformat. Den kvalitativa intervjumetoden lämpar sig väl för att nå fram till människans upplevelser, vilket är vad jag vill åt. Den halvstrukturerade temaintervjun, även kallad livsvärldsintervju, liknar ett vanligt samtal och syftet för forskaren är att förstå världen ur informantens perspektiv. Intervjun följer en intervjuguide med ett antal frågor om ett specifikt tema som grund, men vid behov kan forskaren ställa följdfrågor för att få en djupare förståelse av informanten. (Kvale & Brinkmann 2014, 165.) Forskaren ska välja metodansats enligt det som lämpar sig bäst för det studerade fenomenet (Fejes & Thornberg 2015, 34). Jag har använt mig av en fenomenologisk ansats, eftersom jag är intresserad av att förstå musklärarnas *upplevelse* av könsrelaterade skillnader och huruvida de upplever att skillnaderna har förändrats. Fenomenologins utgångspunkt är att nå fram till kärnan, den så kallade essensen i den mänskliga upplevelsen. I filosofisk mening betraktar fenomenologin det mänskliga medvetandet vara riktat mot olika objekt, och det är samspelet mellan medvetandet och objekten som skapar en den fenomenologiska bilden av verkligheten. Fenomenologin undersöker verkligheten så som människan upplever den, och i forskning innebär det att forskaren försöker skapa sig en omfattande uppfattning om personers subjektiva förståelse av ett avgränsat fenomen (Fejes & Thornberg 2015, 132–135). Ostrukturerade intervjuer är en vanlig metod inom fenomenologin (Fejes & Thornberg, 136).

3.3 Urval och intervjuprocessen

I kvalitativ forskning görs urvalet baserat på lämplighet, och inte slumpmässighet (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 61–62). Kriterierna för mitt urval av informanter var finlandssvenska musiklärare med en lång arbetserfarenhet, och som jobbar i grundskola. Den långa arbetserfarenhet behövdes för att kunna få svar på min andra forskningsfråga, det vill säga om förändringar i könsrelaterade skillnader. Urvalsprocessen började med att jag sökte fram kontaktuppgifter från skolors hemsidor och via mejl kontaktade musiklärare under perioden januari-februari 2022. Åtta musiklärare svarade, och de första fyra intresserade blev mitt slutgiltiga urval. Intervjuerna utfördes mellan perioden mars-maj och ägde rum via zoom under två olika tillfällen. Jag använde mig av zooms inspelningsverktyg och i transkriberingsprocessen använde jag mig endast av ljudfilerna från zoom-inspelningarna.

Jag valde att intervjua musiklärarna två gånger, med tanken om att det skulle ge lärarna möjlighet till en fördjupning av temats metodik och till nya iakttagelser om elevernas könsrelaterade beteenden. Vid det första tillfället frågade jag om musiklärarnas bakgrund, tankar om musikläraryrket och den egna synen på kön, genus och könsroller. I slutet av intervjun frågade jag även en öppen fråga om kring generella skillnader mellan pojk- och flickgrupper, men gick inte desto djupare in i temat. Vid det andra tillfället gick jag in på mer specifika frågor kring elevers beteenden, intressen, aktivitet och musicerande på musiklektioner, och därav var den andra intervjun den som jag fick mer värdefull information från.

I en fenomenologisk ansats är det viktigt att forskaren lyssnar aktivt, är i samspel med informanten och ställer öppna frågor (Fejes & Thornberg 2015, 136). Intervjuernas längd varierade mellan 45 och 90 minuter, och mitt material bestod sammanlagt av åtta intervjuer. Jag följde en intervjuguide, men ställde frågorna i olika ordning beroende på vad lärarnas svar och ställde olika följdfrågor när jag ville veta mer eller förtydliga informantens svar. Intervjuguiden hittas längst ner i avhandlingen.

Dubbelintervjun gav inte det förväntade resultatet, eftersom få av musiklärarna ansåg sig lägga märke till något nytt under tiden som gick mellan intervjuerna. Det är fullt förståeligt att en lärare efter över 20 år i branschen inte under loppet av några veckor börjar se på saker från ett nytt perspektiv, speciellt med tanke på att jag inte heller gav musikläraren tydliga instruktioner eller tillvägagångssätt för hur läraren kunde få nya

insikter, och jag öppnade inte heller upp kring ämnet könsnormer utgående från min teoretiska referensram. Däremot gav dubbelintervjun mer validitet i tolkningen av lärarnas upplevelser, eftersom flera av de teman som lyftes fram i den andra intervjun även förekom i den första, och jag kunde därmed jämföra upplevelserna med varandra för att tydligare hitta kärnan i lärarnas upplevelse.

3.4 Analys av materialet

Analysprocessen i den kvalitativa studien är *induktiv*, vilket innebär att det är på basis av de enskilda observationerna, alltså empirin som forskaren skapar allmänna mönster. I den motsatta *deduktiva* ansatsen utgår forskaren från en hypotes som systematiskt prövas för att se om teorin håller eller måste omprövas. (Fejes & Thornberg 2015, 24.) Forskaren ska noggrant bekanta sig med sitt material, koda och kategorisera innehållet för att hitta värdefulla och relevanta upptäckter och slutligen hitta förklaringsmodeller eller dra slutsatser genom att jämföra resultaten med den teoretiska referensramen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 266.) Forskningsprocessen i kvalitativa studier får vara flexibel och forskningsplanerna kan omformas enligt förhållanden (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 164.)

Intervjuerna transkriberades under perioden maj-september 2022 och jag började med att skriva ner intervjuerna ordagrant. För att göra det lättare att läsa tog jag senare bort ord som upprepades och gjorde små ändringar för att öka textens förståelse. Jag var noga med att textens innebörd ändå bibehölls. Några dialektala uttryck togs även bort för informanternas anonymitets skull. Under analysprocessen användes i stället för informanternas namn endast numreringar från ett till fyra, och i slutskedet fick lärarna de könsneutrala namnen Robin, Billie, Kim och Alex. Namnen är bland svenskspråkiga personer vanligare för män och kan ge föreställningen av män, men musklärarnas kön har alltså anonymiserats och namnen ska läsas som könsneutrala.

Analysprocessen startades på ett sätt redan när jag transkriberade intervjuerna, men den tematiska analysen påbörjades i januari 2023. I samband med analysen av materialet fördjupade jag mig i relevanta teman och utvecklade min teoretiska referensram. Det insamlade materialet analyserades tematiskt med en fenomenologisk ansats där jag fokuserade på att hitta det mest centrala i musklärarnas upplevelser. Jag var noga med

att tolka mina informanter rätt och jag började med att plocka fram och kategorisera meningsenheter som var relevanta till forskningsfrågorna, ofta upprepades eller i övrigt var intressanta för mig. Eftersom jag utförde två intervjuer innehöll informanternas svar en hel del upprepningar, och de meningsenheter som uttrycktes på olika sätt men hade som innebörd slogs ihop. Meningsenheter som behandlade samma teman slogs ihop och i resultatdelen presenteras musklärarnas upplevelser i egna kategorier och underkategorier. Upplevelserna lyfts ibland fram separat och ibland jämför jag likheter och olikheter i musklärarnas svar.

Teman som inte ansågs svara på forskningsfrågan togs bort. Jag ansåg ändå musklärarnas förhållningssätt och attityd till frågor om genus och jämställdhet i stort bidra med intressant information, och de redogörs i korthet i samband med musklärarnas presentation.

3.5 Forskningens kvalitet och generaliserbarhet

Validitet och generaliserbarhet är viktiga begrepp inom både kvalitativ och kvantitativ forskning som förstärker forskningens kvalitet. Reliabilitet handlar om forskningens tillförlitlighet, och huruvida det finns en konsistens i informanternas svar under intervjuens gång. Validitet beskriver forskningens giltighet, det vill säga undersöker forskaren det den utgör sig att undersöka, och är forskningen försvarbar, välgrundad och trovärdig i sina argument och metoder. (Kvale & Brinkmann 2014, 295–296.) Oavsett storlek på studie ska forskaren under hela processen reflektera över sina egna val och tillvägagångssätt samt ha ett kritiskt förhållningssätt till sina egna resonemang, resultat och tidigare forskning. Forskaren ska se till att resultaten svarar på forskningsfrågan på ett tydligt och relevant sätt. Valen av forskningsmetoder, urval och perspektiv ska redogöras och tillförlitligheten i datainsamlingen ska försäkras genom att beskriva hur materialet har insamlats och hanterats. (Fejes & Thornberg 2015, 257–258.)

Forskningens kvalitet är i förhållande till hur välutförda intervjuerna är, och forskaren behöver kritiskt tänkande för att kunna göra systematiska och intellektuellt motiverade slutsatser och kreativt tänkande för att hitta nya insikter och jämförelser (Fejes & Thornberg 2015, 260). Forskaren behöver vara sensitiv för nyanser i informanternas svar och ha goda kommunikationsförmågor för att skapa tillit i intervjuprocessen. Det är

viktigt att forskarens tar i beaktande och reflekterar över hur egna värderingar och erfarenheter kan spela in i tolkningar och utförandet av undersökningen i stort. (Fejes & Thornberg 2015, 260–261).

En forsknings generaliserbarhet undersöker om resultaten kan överföras eller appliceras i andra sammanhang eller till andra personer (Kvale & Brinkmann 2014, 310). När generaliserbarhet av kvalitativ forskning om sociala fenomen kritiseras, brukar människans föränderlighet och icke-sannolikhetsurval tas upp. Kvantitativ forskning strävar efter sannolikhetsurval, där obundna slumpmässiga urval görs med en avsikt att representera en hel population, medan urval i pedagogisk och psykologisk forskning med en kvalitativ metod ofta utgår från tillgänglighet och bekvämlighet. (Fejes & Thornberg 2015, 270–271.) Samhällsvetenskaper kan däremot producera viktiga och insiktsfulla resultat trots att de inte är tillämpningsbara för alla personer eller genom tid och rum, och den kvalitativa intervjustudien för med sig kunskap och förståelse om den sociala värld vi lever i (Kvale & Brinkmann 2014, 310).

Jag förtydligar på flera ställen i min undersökning att de könsrelaterade skillnaderna som lyfts fram är individuella, och syftet är inte att generalisera pojkar och flickors beteenden till en mall, utan snarare kartlägga hur finlandssvenska musiklärare idag upplever könsnormer påverka sina elevers beteenden.

3.6 Forskningsetik

Jag har i min forskning följt anvisningarna för en god vetenskaplig forskningspraxis enligt TENK:s utgångspunkter för ett forskningsetiskt tillförlitligt resultat (TENK 2012), samt beaktat de etiska principerna för humanforskning och etikprövning (TENK 2019). Under alla forskningens stadier har jag strävat efter att vara omsorgsfull och ärlig i dokumentation, tolkningar och presentation av resultat, jag har respekterat andra personers forskning genom att noggrant hänvisa till källor och gjort etiskt hållbara val. (TENK 2012.) Jag har respekterat informanternas rätt till integritet och privatliv (TENK 2019). Informanterna fick på förhand information om undersökningens innehåll och gav sitt informerade samtycke. De blev i god tid innan intervjuerna informerade om att deras personliga uppgifter och intervjumaterialet hanteras på ett säkert sätt, samt att de när som helst får avbryta sin medverkan. Inspelningarna och transkriberingarna sparas båda på

Konstuniversitetets molntjänster och allt insamlat material raderas efter att avhandlingen har blivit godkänd.

Den samhällsvetenskapliga forskningen ska utföras i syfte att bidra med kunskap och förståelse om mänskligt beteende och gynna människans välbefinnande. Forskaren gör etiska val från intervjustudiens början till slut, och valen ska basera sig både på etiska riktlinjer och den egna situationsbundna bedömningsförmågan. Konsekvenserna för intervjupersonerna ska övervägas i skedet av planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och rapportering. (Kvale & Brinkmann 2014, 96–99.) Information som skulle kunna identifiera undersökningens informanter har lämnats bort eller anonymiserat för att skydda anonymiteten och upprätthålla konfidentialiteten. Av samma orsak valde jag att använda könsneutrala namn, trots att musiklärarnas kön i viss mån kunde ha gett en intressant bakgrund till deras svar för läsaren.

Jag har beaktat maktasymmetrin som finns i den kvalitativa intervjustudien (Kvale & Brinkmann 2014, 52) genom att göra det tydligt för informanterna att jag inte söker efter någon viss typ av svar och att de alltid får svara fritt. Jag har varit försiktig med ledande frågor och inte utgått från att läraren nödvändigtvis upplever könsrelaterade skillnader.

4 Resultat

I det här kapitlet presenteras mitt resultat utgående från intervjuernas mest centrala och återkommande teman i förhållande till forskningsfrågorna. På grund av att frågor om genus är den övergripliga kontexten av intervjuerna, anser jag att musklärarnas självupplevda insatthet i ämnet och syn på kön och könsnormer ger en värdefull bakgrund till deras svar. Därför inleds resultatkapitlet med en kort presentation av musklärarnas egen bakgrund samt syn på ämnet. I avsnitt 4.2 behandlas lärarnas upplevelser kring allmänna könsrelaterade skillnader och avsnitt 4.3 presenterar iakttagelser om elevernas instrumentspel. I avsnittet 4.4 går jag igenom upplevda förändringar i könsrelaterade skillnader.

4.1 Presentation av musklärarna och deras syn på genusfrågor

Informanterna som valdes är alla finlandssvenska lärare från olika håll i Svenskfinland. Lärarna undervisar på låg- och högstudier och vissa av dem har vid sidan av den vanliga musikundervisningen även musikklasser. Kriteriet för informanterna i min undersökning var att alla lärare ska ha en lång arbetserfarenhet och arbeta i grundskolan. Som det nämndes i avsnitt 3.4 är musklärarnas namn anonymiserade, och namnen är könsneutrala.

Tabell 1. Info om musklärarna.

Informant	Behörighet	År som aktiv musklärare	Åldersgrupp	Musikklasser
Robin	Ja	20–25 år	Lågstadium	Ja
Billie	Ja	25–30 år	Högstadium	Nej
Kim	Ja	25–30 år	Låg- och högstadium	Nej
Alex	Ja	Över 20 år	Lågstadium	Ja

För Kim är genus- och jämställdhetsfrågor viktiga och något som hen har tänkt mycket på under tiden som lärare. Hen försöker lära sig nytt hela tiden, fast det kan vara svårt att

hänga med i en diskussion som förnyar sig själv hela tiden. Hen anser att könsnormer påverkar hur vi ska bete oss och se ut, och att det speciellt i högstadiet är svårt att bryta sig loss från sin roll utan att omgivningen signalerar att det inte är okej. I sitt eget kollegium upplever hen att det råder en viss mån av machokultur, och att jämställdhetsdiskussionen lätt blir polariserad.

Robin får höra om genus- och jämställdhetsfrågor via vänner och familj, och i kollegiet talar de ofta om genus- och jämställdhetsfrågor. Hen definierar könsroll som någonting som vi formas in i av kulturen från det att vi är små, och att det förväntas olika saker av de olika könen. Hen upplever att hens skola är en jämställd plats att arbeta på och att eleverna har likadana möjligheter i klassrummet.

Billie följer med debatten i media, och hens kollegor talar om ämnet i lärarrummet nu som då. Hen konstaterar att kön är en biologisk sak, men att det finns normer som eventuellt kan påverka elevers beteende, och att hen försöker att inte tänka på elever utifrån könsgrupper. Hen anser att skolans strävan efter jämlikhet kan bli överdriven, och att man i stället borde se potentialen i skillnader som finns människor emellan. Hen är av åsikten att alla elever ska ha samma möjligheter och borde ges lika mycket tid, men att det inte är möjligt i ett skolsystem.

Alex uppskattar att hen är mer insatt inom temat än många andra kollegor, men att det finns mycket hen inte vet. I och med den lagstadgade jämställdhetsplanen har ämnet diskuterats ofta i lärarrummet. Hen poängterar att det är ett komplext område, som ännu håller på att utvecklas och förändras, var det finns många olika tolkningar och syner. Hen definierar könsroller som ett system som samhället byggt upp. På frågan om hen anser att alla elever har likadana möjligheter i skolan säger hen att hen vill svara ja, men att det i grundskolan inte finns tid åt dem som skulle behöva mer än andra, och därmed så har inte alla har inte samma förutsättningar.

Under musiklärarnas egna universitetsstudier förekom aldrig diskussioner om genus och jämställdhet i anknytning till musikundervisning. De är alla överens om att ämnet har blivit väldigt aktuellt under de senaste åren, och samtliga fyra har via sin arbetsplats medverkat i fortbildningar som berör temat genus och/eller jämställdhet. Att diskussionerna kring genus- och jämställdhetsfrågor har ökat i skolvärlden märks bland informanternas sätt att uttrycka sig:

Vi har ju nog hela tiden alla möjliga skolningar och kurser i det. Det kommer hela tiden, det är på tapeten. (Robin)

... sedan genus och könsidentitet så... Identitet över lag är ju liksom, det ligger i tiden och de är liksom en viktig sak för en ny generation, att man är ganska sådär fokuserat på en själv och man vill få den där identiteten bekräftad. (Billie)

Diskussionen ändrar hela tiden, alltid hänger man int med vad som nu är på tapeten. Jag har följt med men har mycket att lära mig. Diskussionen går så het så i den här åldern hänger man aldrig riktigt med. (Kim)

Och sen på jobbet igen, så har det ju nu de senaste åren har blivit så väldigt aktuellt. Vi hade en fortbildning här i vår faktiskt om könsnormer... (Alex)

Tre av fyra lärare har haft elever som är transpersoner, som antingen identifierar sig vara utanför den binära könsindelningen eller inte är cispersoner. En lärare meddelar att eleverna nuförtiden redan i lågstadieålder börjar fundera på sin könsidentitet och sin sexuella läggning, och att eleverna nu som då anförtrot sig till läraren på tumanhand. En annan lärare som också undervisar på lågstadier har inte haft elever som är icke-binära eller trans, och enligt hen är det inte så vanligt att barn i lågstadieåldern funderar så medvetet på identitetsfrågor. Högstadielärarna uppger att de ofta ser personer som har ett neutralt könsuttryck, och att de alltid haft sådana elever men att det nuförtiden har blivit vanligare. ”Det är en ny sak att man själv vill ha [sin könsidentitet] bekräftad av andra”, konstaterar en av högstadielärarna. Detta antas ha kommit från sociala medier.

4.2 Upplevda könsrelaterade skillnader

Musiklärarnas upplevelser av generella könsrelaterade skillnader innehöll liknande teman både när det kom till beteendemönster och musicerande. De mest återkommande teman bland beteendemönstren var vem som tar mest plats, elevernas tro på sina egna förmågor och den skötsamma/slarviga elevrollen. Skillnader i elevers musicerande kommer att nämnas några gånger redan i detta avsnitt, men behandlas skilt i avsnitt 4.3.

4.2.1 Att ta plats och självförtroende

Pojkar ansågs helt klart ta generellt mer plats än flickor i form av att synas och höras, att våga ta mer för sig när det kommer till instrument och musicerande (Kim och Robin) och att avbryta eller hålla på med annan störande aktivitet som läraren måste säga till om (Alex och Billie).

Int e de ju nånsin flickor int, utan de e alltid pojkar som alla ska vänta på... Att, varför ska vi alla andra alltid stå och vänta på att några pojkar ska kunna skärpa sig? Och det är vi nog många som som tycker lika, att pojkarna tar för mycket utrymme av flickorna i dom här grupperna. (Robin)

Anledningen till att pojkar tar mer plats än flickor kan enligt Kim vara att de är mer energiska och har brister på sin impuls kontroll, men att det också är mer tillåtet för pojkar. Flickorna är bättre på att kontrollera sina impulser och låter inte alla känslor synas och höras.

I förhållande till pojkarnas platstagande beskrevs flickor oftare vilja vara osynliga, speciellt på högstadiet (Kim). Billie var den enda som inte upplevde flickor vara generellt mer försiktiga eller tystlåtna. Resten av lärarna sade sig behöva uppmuntra flickor till att ta mer plats på olika sätt:

Och sen försöker ja själv vara en sån här rollmodell åt flickorna att hej man kan ta plats och man kan ha ljud och såhär, men de hjälper inte att stå där och hoppa själv och "kom igen kom igen". Men det behövs lite mera än det. (Alex)

... men i de här vanliga klasserna, så har jag ju nog också sexor som, just i år int vågar gå till trummor och elbas. Och jag hör ju vad dom säger, de vågar inte. Flickor måste uppmuntras. Mycket mer att "göra nu bara, prova", "det gör ingenting om inte låter bra, jag hjälper dig" ... (Robin)

Flickorna är också hårdare mot sig själva i självutvärderingsuppgifter och tror mindre på sina egna färdigheter än vad pojkar gör (Robin). De ger sig själva svagare vitsord och utgår från att de inte är tillräckligt bra, medan pojkar tar sig an nya saker på ett modigare sätt och vågar göra bort sig.

Flickor som alldeles bra kan ta till sig att spela ackord på piano och hitta de där ackordena, så "nä, jag är nog inte så bra, jag ligger vid en sjua" och pojkar som

de facto hittar de där ackordena sämre tycker ”nämen, de e... 9, det verkar ju löpa ganska bra”. (Robin)

Pojkar har också lättare för att fråga om hjälp och bryr sig inte om att andra väntar medan de tar tiden att lära sig, och i utvärderingssammanhang händer det att flickor anser att de inte får hjälp av läraren. Detta beror enligt Robin på att de inte ber om hjälpen eller inte tar emot den när hen försöker hjälpa.

När jag går fram och frågar att ”hittar ni didär ackordena eller ska jag visa de här tonerna på elbasen?” ”Jo, jag kan nog”, och så ser jag att de kan inte ännu. ”Jojo, säger dom”, och så när vi börjar spela – ingen chans. Att dom på nå sätt int vill visa att de inte kan. Och så kryssar dom i nu 2 – jag får inte hjälp av *lärarens namn*. (Robin)

Flera av lärarna underströk att trots att de upplever att pojkar generellt tar mycket mer plats, så är platstagande individuellt och det finns undantag som sticker ut ur grupperna. När flickor väl tar mer plats och är modiga, kan det hända att läraren märker sig bli mer irriterad än när pojkar tar plats och behöver anstränga sig för att inte reagera hårdare än mot pojkar (Kim).

4.2.2 Den skötsamma och slarviga eleven

Rollerna av den skötsamma och stökiga eleven följde ofta ett könsrelaterat mönster i musiklärarnas intervjuer. Flickor är mer fokuserade och motiverade (Kim), mer engagerade med att svara och markera på lektionerna (Billie och Robin) och har lättare att ta till sig instruktioner (Kim).

Ordet ”stöka” och ”slarva” återkommer musiklärarna till gång på gång när de beskriver pojkars generella beteenden. De beskrivs ha motivationsbrist (Billie) och vara slarvigare på att utföra uppgifter (Kim). Två av lärarna konstaterar att det är synd att de stökiga pojkarnas beteende går ut över de andra eleverna, och att det skulle vara skönt för resten att få fokusera på skoljobbet.

... då när det är stökigt i klassen, då är det ju nog att det oftast är pojkar. Så i den mån så är det ju också flickor då som sitter och väntar (på att programmet ska dra igång). Den där protesten mot vad man gör så den finns ju oftast där bland pojkarna nog. (Billie)

Flickor väntar snällt och blir utan, eller väntar och markerar och får inte svara för att läraren måst koncentrera sig på någon som flaxar eller lägger sig på golvet eller skriker. Så det tycker jag nog att i grunden är jätteorättvist. Int e de ju nånsin flickor int, utan de e alltid pojkar som alla ska vänta på. (Robin)

På grund av att pojkarna är de som tar upp mer av lärarens tid, får skötsamma flickor mindre uppmärksamhet av läraren och kan bli bortglömda (Robin). Pojkar upplevs ha svårare att behärska sig och ställer till med mer bråk under lektionerna utan att ta hänsyn till resten av klassen. Robin frågar sig om tillåtandet av att pojkar beter sig sämre ligger i vår kultur. Pojkar blir inte lärda att ta samma ansvar som flickor från en tidig ålder, och samhället gör dessa pojkar en björntjänst.

... så tycker jag att jag förstår inte varför vi har tillåtit det ren när dom e små på nå sätt att vi... Att nå pojkar är nu såna. Jag tror inte pojkar skulle behöva vara sådana om man skulle lära dem det från början att, du ska ta samma ansvar som en flicka. (Robin)

Även Kim är av den åsikten att det råder en kultur där det är mer okej för pojkar att vara impulsiva och ha en bristande impulskontroll, medan flickor som beter sig på samma sätt snabbare skulle bli hindrade av omgivningen. I likhet med Kims konstaterande med att reagera på ett negativt sätt när flickor tar mer plats, har även Robin upplevt sig bli mer irriterad när flickor stökar än när pojkar stökar, eftersom flickor oftare besitter rollen som den skötsamma eleven.

...kanske också att jag på nå sätt automatiskt kräver att flickorna ska förstå att vara lugna ock skärpta och bidra ti den där gemensamma arbetsron, att ja kan också sen bli, nästan mera irriterad på en flicka som stökar än på en pojke. Att de vänder sig nästan åt det hållet. (Robin)

Robin reflekterar över att hen har högre förväntningar på flickor och minns tillbaka på ett tillfälle då hen var strikt mot en flickelev som försenade hela gruppen på grund av tankspriddhet. Robin gissar att skulle det ha varit en pojke skulle hen inte ha tagit det lika allvarligt, eftersom hen förväntar sig att det är pojkar som ställer till med stök.

Det är alltså naturligtvis inte bara pojkar som stökar och flickor som är skötsamma. Det finns pojkar som får med sig uppfostran hemifrån och Kim upplever flickor på lågstadiet idag vara lika stökiga som pojkar. I musikklasserna är det speciellt många pojkar som är

väldigt motiverade och ansvarsfulla. Enligt Billie händer det mera sällan att flickgrupper är stökiga, men när det händer är det en annan typ av uppror än pojkarnas.

... det var såndär, liksom sura miner och blängande och alltid dåligt å skit och mera sånhänt. Det är inte lika så där utåtagerande kanske. Dom kan ge en jättedålig stämning i klassen och försöka manipulera andra också. Att de här stökiga pojkarna, så det det är liksom deras eget problem, det vad de gör. Att de försöker att int på det sättet liksom dra med andra i det, men att flickor verkar ha en sån där tendens att försöka... att de lite vill ha stöd från andra och och de skapar sånhäna konflikter i gruppen. (Billie)

Flickgrupper som är motsträviga visar sitt missnöje och sprider en dålig stämning i klassen, medan pojkars uppror är mer utåtagerande, högljutt och synligt. Att flickors sätt att vara till besvär skiljer sig från pojkars håller även Robin med om. Flickor uppvisar generellt inte samma typ av impulsivitet genom att exempelvis ropa ut vad de tänker, vilket antas bero på att det finns en starkare förväntan om hur en flicka ska bete sig. Robin har ändå erfarenhet av flickor i högstadieålder som är rebelliska genom klädsel och smink och som beter sig på ett aggressivt sätt mer typiskt för pojkar, och både lärare och övriga elever har starkare reaktioner på dessa utåtagerande flickor trots att utåtagerande pojkar kan bete sig liknande.

Billie är den som starkast upplever att pojkar i viss mån håller på att hamna utanför skolsystemet, och att det finns bland pojkgrupper finns ett ointresse av skolans innehåll. Speciellt i årskurs sju märks det att pojkar hellre vill vara aktiva, bråka och springa av sig, och Billie kopplar ihop det med att pojkar i den åldern är efter i utvecklingen jämfört med flickor.

Så när flickorna är före i utvecklingen, så de är ju nog ofta just i årskurs sju som man märker att pojkarna sku lite hellre härja och springa och så här. (Billie)

Billie menar att det kan vara specifikt för hens skola, men att hen ser att pojkar blir frustrerade över skolans program och hellre skulle vilja syssla med mer praktiskt lagda aktiviteter i stället för exempelvis skrivuppgifter. Hen tycker något borde göras för att få pojkar mer aktiverade, och ser hur kunniga och inspirerade pojkarna är när de får tala om ämnen de själva är intresserade av.

Att pojkarna har svårt att anpassa sig och att det är något i skolsystemet som är fel, reflekterar även Robin över. Hen funderar över att pojkar på något vis borde tränas in i

att bli bättre på att visa hänsyn till andra. Billie ser en skenbar jämställdhet i skolorna, var flickorna blir uppmuntrade att delta i aktiviteter som att hålla tal, elevkårsarbete eller att representera skolan. Pojkarna faller utanför detta, och Billie tror att det delvis beror på att pojkar inte är lika intresserade, men också för att det i skolans strävan efter jämställdhet blir en överrepresentation av flickor.

4.3 Könrelaterade skillnader i instrumentspel

I mina intervjuer frågade jag informanterna om de har lagt märke till könrelaterade skillnader i instrumentspel och i så fall hurdana. De instrument som oftast nämndes var trummor, sång, bas, gitarr, elgitarr, ukulele och piano, vilka jag från och med nu benämner som bandinstrument. Trummor och sång har fått egna underrubriker eftersom de nämndes väldigt ofta, medan bas, gitarr, piano och ukulele behandlas under samma rubrik. Här redogörs kort vilka metoder musiklärarna använder för att lära ut bandinstrument:

Tabell 2. Metoder för bandspel.

Billie: Alla ska spela keyboard och gitarr. Det är frivilligt att spela bas, trummor och sång i mikrofon. När de spelar i band är det först till kvarn till instrumenten som gäller. Alla ska spela men de får själva välja vad.

Kim: Alla ska pröva spela alla instrument. Efter att de alla har spelat kan de själva få välja. Robin påpekar att de inte kan veta om det är intresserade förrän de har testat.

Alex: Cirkuleringssystem, i början måste alla spela allt och alla lär sig, i slutskedet får de välja själva. Eleverna får mer sällan själva välja vad de spelar.

Robin: Cirkuleringssystem används i musikklasserna, alla spelar allt. I de vanliga klasserna är elevantalet större och det är det svårt att använda cirkuleringssystemet på grund av utrymmesbrist. Robin vill dessutom inte beordra speciellt blygare flickor att spela sådana instrument de inte vill spela.

4.3.1 Trummor

Trummor kopplades av samtliga musiklärare i högre grad ihop med pojkar. Två av lärarna upplevde förutom en större benägenhet för pojkar för att spela trummor, även en

ovillighet bland vissa flickor inför instrumentet. Pojkar sades även oftare gå på trumlektioner än flickor.

Eller om jag tittar, hur många av mina elever går på trumlektioner så helt klart, jag har inte en enda flicka som går på trumlektioner. Jag har många pojkar som gör det, men vem spelar tvärflöjt? Nå det är flickorna det. (Alex)

Av alla instrument upplevdes trummor alltså vara det instrument inom vilket de könsrelaterade skillnaderna är mest påtagliga. Pojkar beskrevs dras mera till trummor än flickor på grund av dess högljuddhet, och att eftersom det är mer naturligt för pojkar att ta plats är det även lättare för dem att närma sig instrumentet.

... ja upplever att trummor e de instrumentet var ja ser störst skillnad. Så att de liksom helt klart, pojkar har mycket lättare än flickor att gå och sätta sig bakom trummorna. (Alex)

För pojkar e just de här att spela trummor, de sku alla villa göra, att kunna spela trummor. De e hårdlytt och de e liksom maskulint. (Kim)

De har bättre självförtroende när det gäller att gå och smälla på trummor. Och så om det låter dåligt så skrattar de bara. (Robin)

Endast Billie uppgav det generella intresset för trummor vara ungefär lika stort bland flickor och pojkar, men hen konstaterade ändå att de så kallade ”stökigaste pojkarna” har en starkare dragning till trummor, samt att hen ser att elever som visar lågt intresse under musiklektionerna ändå vill spela trummor.

Dom här stökigaste pojkarna, så de har nog oftast ändå ett intresse av att spela trummor. De tycker de om. Int nu alla, men att det är i någon form ett mönster som man ser, att om någon inte alls är intresserad av skolmusik så kan de ändå vara intresserad av att vilja spela trummor. Det är lite roligt. (Billie)

Tre av lärarna spekulerade kring varför flickorna inte har lika lätt att gå fram till trummorna. Flickor upplevdes ha svårare att ta plats vid ett instrument som är högljutt, och ha en större rädsla för att pröva på något nytt och misslyckas, medan pojkarna har en mer lättsam inställning till instrumentet:

Men att gå ensam till trummorna och på något sätt höras och synas där, det är mycket svårare för flickorna. (Robin)

Pojkarna är liksom lättare så här att okej nu går jag och spelar trummor, medan flickorna måst ofta va sådär att dom ska va säkra före dom vågar prova på nånting nytt. Att de har större krav på att de ska vara bra genast. (Kim)

... du kan int heller lära dig trummor om du bara tittar när andra gör eller öva på knäna utan du måste också gå dit och öva på trummorna. Pojkar har lättare att bara gå dit och börja spela och sen kanske det inte går först. Men när de gör det tillräckligt mycket så blir de ju bättre. (Alex)

Enligt Alex är det lättare för flickor att spela vid övningstrummor som bara ger ifrån sig dämpade ljud och som alla kan spela på samtidigt, men vid de riktiga trummorna kan eleven som inte vågar ta plats känna sig utelämnad eftersom alla hör vad man spelar. Pojkar ansågs inte till lika stor grad vara rädda att göra fel. De fortsätter att spela trots att det inte låter bra eller blir rätt genast från början, men de fortsätter öva och i och med det blir de också bättre.

Oviljan att spela trummor bland vissa flickor beskrevs av Robin vara så stark att det inte hjälper fast eleven blir informerad om det påverkar vitsordet om man inte prövar på att spela trummor. Om de här flickorna får gå i par till trumsetet kan de våga gå.

4.3.2 Sång

Bland alla de instrument som lyftes fram i intervjuerna, hade musiklärarna mest att säga om elevernas sångvanor. Upplevelserna och tolkningarna varierade musiklärarna emellan, men att könsnormer begränsar pojkars sång var de flesta överens om. Intresset för sång påverkades enligt musiklärarna förutom kön även av elevens ålder, om eleven gick i musikklass eller vanlig klass och omgivningens attityd till sång.

Alla lärare var av den åsikten att elever sjunger mindre idag än vad de gjorde förr, och att sången har så lite utrymme i dagens musikundervisning upplevdes som något negativt av Robin, 2 och 4. Alex upplever att skillnaden i intresset för sång mellan flickor och pojkar i allmänhet inte är stor, men att de elever som inte är i musikklasser sjunger väldigt lite:

Jag upplever kanske int så stor skillnad i sången. Men sen i de här vanliga klasserna som har en timme musik i veckan... nå int vet ja, där vill ingen sjunga sen igen. Vi sjunger ju int 45 minuter i veckan för vi ska gö en massa annat också

så, om man tänker att du sjunger 15 minuter i veckan så, du kan ju int utvecklas och då känns de ju obekvämt och det är helt hemskt att vi har så lite musik i skolan. (Alex)

Det framhölls att sången har hamnat i skuggan av resten av bandinstrumenten i lågstadiet och att alla elever har blivit mer återhållsamma när det kommer till sång.

De könsrelaterade skillnaderna i sång bland elever som går i musikklass upplevdes vara små. Pojkar tycker lika mycket om att sjunga som flickor, och enligt Robin sprider musikklassernas sångglädje en accepterande attityd kring sång i skolan.

Och [i musikklasserna] har jag jättesångglada både flickor och pojkar, men nästan flera pojkar som tycker om att sjunga för tillfället, men det tror jag att är mera ett, bara ett sammanträffande. Och int bara rock och pop och solosång, utan ja har också en pojkkör som ja har 10 pojkar i. (Alex)

I musikklasserna tycker jag nog pojkarna också jättemycket av att sjunga. De sjunger gärna och de sjunga bra. De har ju stadiga, starka röster ofta. De är pålitliga och duktiga och så där så. (Robin)

Lågstadielärarna observerade att också elever i vanliga klasser gärna sjunger fram till årskurs 3-4, men att det efter det börjar växa fram ett motstånd för sång. Alex ser det hända i alla elever och tolkar det som att när barnen blir mer medvetna om sig själv och hur de uppfattas, blir de mer motsträviga mot sång och självkritiska. Robin upplever det mer vara ett fenomen som endast rör pojkarna.

Nå i ettan tvåan sjunger [pojkarna] ännu jättegärna och mycket, men ja märker nog ren i de här vanliga klasserna i trean och särskilt i fyran att det finns dom som inte vill sjunga. (Robin)

De är nånting som händer. För sen upplever jag att de här [ettorna och tvåorna] så sjunger ändå helt okej gärna, sen där nånstans i trean börjar de bli medvetna om va dom själva gör. Så då börjar sången kännas pinsam eller att de känns svårt eller att dom tycker att dom int är tillräckligt bra så dom vill int sjunga så hårt att nån ska höra. (Alex)

Begränsande normer upplevs påverka speciellt pojkarnas sjungande. Pojkar kan inte lika fritt välja de sånger de vill sjunga, och Alex anser att pojkar skulle möta motreaktioner om de väljer att uppträda med ballader. Robin tänker att det finns vuxna, speciellt äldre män, som signalerar att sång är en fänig hobby för pojkar.

Billie lyfter starkast av alla informanter fram att rösten är ett känsligt område för pojkar, att väldigt få pojkar visar intresse för att sjunga i mikrofon och att ribban är hög för att sjunga ut så att det hörs. Skolans och omgivningens attityd till sång ansåg hen kunde påverka pojkarnas låga deltagande i sång, eftersom hen har sett att sången kan ha högre status i andra sammanhang. En annan bakomliggande orsak till pojkars ointresse kunde enligt Billie vara att pojkarna är medvetna om att de inte kontrollerar sin röst under och efter målbrottet, och att det i skolan sjungs i tonarter som inte passar för pojkar.

Kim som också jobbar vid högstadium upplever till skillnad från Billie att det i hans skola har blivit mer accepterat för pojkar att sjunga, och tror att intresset för sång stiger om de får sjunga sådan musik som de tycker om och gör dem inspirerade.

Och de måst jag säga att det har ändrat nog, att förr va de ju som inga pojkar som sjöng, typ att de va ett undantag men nu för tiden sjunger de ju faktiskt. Att de är som nog mer okej. (Kim)

Kim säger att hen själv brukar sjunga med en större och mörkare klang som är närmare pojkarnas talröst, i stället för en neutral eller ljusare klang som generellt närmare flickornas talröst. Det här motiveras enligt Kim av att när hen får med pojkarna i sång blir också flickorna mer aktiva.

Både Kim och Robin berättar att en del pojkar sjunger i mikrofon på ett skämtsamt sätt för att visa att de inte tar det på allvar, medan en del blyga flickor inte alls vågar sjunga i mick.

Pojkarna kan ju gå dit och så kan de skrika eller skråla vad som helst och göra som totalt bort sig tycker jag. De får ändå bara poäng och folk skrattar och de är clowner eller de är tuffa eller de är någonting och så får de status. (Robin)

Sammanfattningsvis syns minst skillnader i elevers sångvanor i musikklasserna, och i vanliga klasser anser de flesta lärare att flickor är mer aktiva sångare. Alex upplever inga skillnader mellan pojkar och flickor i sång, men konstaterar att alla i vanliga klasser nuförtiden sjunger lite. Enligt Kim har det blivit mer accepterat för pojkar att sjunga medan Billie tvärtom anser att pojkar idag är ännu mer motvilliga att sjunga än vad de var tidigare. Det är även mer socialt accepterat för flickor sjunga, och de kan friare välja låtar utan att få motreaktioner.

4.3.3 Övriga bandinstrument och andra skillnader i musicerande

Billie och Alex är av åsikten att det inte råder märkbara skillnader mellan flick- och pojkgrupper i övriga bandinstrument, men Alex konstaterar ändå att pojkar generellt vågar pröva på nya saker vilket gör att dem mer aktiva.

Men också nog musikaliskt sett alltså absolut, upplever jag det nog också, att pojkar är kanske generellt sett mera benägna att våga kasta sig in i saker utan att dom kan det. (Alex)

Eftersom eleverna kan spela gitarr, bas och ukulele samtidigt skapas inte den utelämnande positionen som gör att färre flickor vill spela trummor (Robin och 4). Det finns heller inga könsrelaterade skillnader bland de övriga instrumenten i musikklasserna enligt Robin, men i de vanliga klasserna spelar pojkar mera elbas än flickor. Detta upplevs bero på att elbasen är förstärkt.

Kim upplever att pojkar söker sig mer än flickor till bas och elgitarr, och att flickorna föredrar instrument som ukulele som inte har lika högt ljud. Det finns undantag med många ivriga gitarrspelande flickor, speciellt i tillvalsgrupper. Piano nämns endast av en av de fyra musklärarna, och då som ett populärt instrument bland alla elever (Kim).

Men sen finns de ju undantag. Nu har jag på kommande till nästa års åttors tillvalsgrupp, så det finns åtminstone fyra gitarrspelande flickor, vilket är liksom, det har inte hänt mig någonsin tror jag... Det är ganska kiva. (Kim)

I musikklasserna är det ofta pojkar som får de högsta vitsorden enligt Robin och Alex. Alex har försökt fundera vad det kan bero på och om hen själv kunde bidra till att jämna ut skillnader, men tolkar det som att den bakomliggande orsaken även här kan vara pojkars benägenhet att ta för sig, vilket gör att de lär sig snabbare och utvecklar sina färdigheter.

Jag upplever att det är just det att [pojkarna] vågar mera, att de kastar sig in i saker, vilket gör att de lär sig snabbare för om du inte är rädd att misslyckas och bara testas och gör modigt, så utvecklas du också på ett helt annat sätt än om du är hämmad och är lite rädd för att göra fel. (Alex)

De elever som klarar sig bäst i musik är enligt Robin pojkar i musikklassen, mellanskiktet är flickor och som klarar sig sämst är pojkar. Pojkar är mer ofta de som satsar och

systematiskt övar på ett instrument, medan flickorna oftare slutar spela i högstadiet. Pojkarna är de som oftare får stipendium för sina musikfärdigheter.

Min upplevelse har alltid varit att de där topparna väldigt ofta kan va pojkar. Att det finns sådana som sedan klarar sig helt otroligt bra. Och flickorna är mer och där i mitten och sen finns det, de allra svagaste e oftast pojkar. (Robin)

Att det finns det ju nog väldigt originella, superbegåvade, musikaliska kanske särskilt just pojkar som har kunnat vara ganska jobbiga under hela lågstadiet tiden och som sedan faktiskt blir det där allra bästa. Som går ut nian med 10 i valfri musik och den som får stipendie. (Robin)

Alex upplever i någon mån att olika musikstilar kopplas ihop med ett visst kön, medan Robin ser att bland hans elever är intresset för genren som pop, rock och schlager lika stort bland alla elever. Eleverna tycker alla om att lyssna på och analysera musik, och även instrumentkunskap är alla lika intresserade av.

4.4 Förändringar i könsrelaterade skillnader

Alla informanter har en över 20 år lång erfarenhet av musiklektoryrket, och under den tiden har diskussionen kring genus- och jämställdhetsfrågor ökat. I det här avsnittet presenteras musiklektornas erfarenhet av förändrade könsrelaterade skillnader och normer, samt deras syn på huruvida musiklektorer kan skapa förändring i elevers beteende under musiklektionerna. Flera av lärarna säger sig tänka på hur de kan bidra till att minska på könsnormer eller att de gör någon typ av jämställdhetsarbete. I avsnitt 4.4.3 tas några aspekter i anknytning till detta jämställdhetsarbete upp.

4.4.1 Har könsrelaterade skillnader förändrats?

Samtliga musiklektorer lyfte fram att det som har ändrats mest under deras år som musiklektorer är elevernas försämrade koncentrationsförmåga. Elevernas rastlöshet har ökat enormt, de har svårare att sitta stilla och visa hänsyn till andra. Dessa förändringar har gjort att musiklektorna lägger mer fokus på den praktiska delen av undervisningen som instrumentspel, där eleven får vara i en mer aktiv roll, i stället för den teoretiska delen, där eleven har en mer passiv roll. Enligt Robin har det alltid varit pojkarna som stökar mer under lektionerna, och att det är så fortfarande idag:

Flickorna väntar på pojkar som stökar, och det har ju inte ändrats under de här åren. Det har tyvärr inte ändrats, utan det har nog alltid varit så tycker jag. Förut slängde man kanske ut [den stökiga eleven] på ett annat sätt, men det gör man ju inte mera då. (Robin)

Alex tycker sig inte se att de könsrelaterade skillnaderna i vare sig elevers musicerande eller beteende har ändrat från när hen började som lärare, men att hen är mera medveten om könsnormer och kan diskutera ämnet tillsammans med eleverna. När hen började som musiklärare ordnades skilda bandklubbar för pojkar och flickor och idag är banden blandade, men problematiken med könsrelaterade skillnader i undervisningen har alltid funnits och finns fortfarande idag:

Sen när det kommer till att vem som spelar trummor så upplever ja int att de ha förändrats, att dom e mer medvetna definitivt nu, men betar dom sig annorlunda i praktiken? Int tycker ja egentligen. (Alex)

Det finns ändå flera manliga förebilder inom musik idag som bryter könsnormer och ger exempel åt dagens pojkar (Alex).

Att flickor och pojkar som grupp generellt betar sig lika som förr tycker även Robin, men variationerna inom grupperna har blivit större och eleverna har en bättre möjlighet att bli accepterad oavsett könsidentitet eller sexuell läggning. Flickorna upplevs ändå ta mer plats än tidigare och är inte lika försiktiga, vilket kan vara ett resultat av att lärare är mer medvetna och lyfter fram flickor, men även tredje vågens feminism. Hen upplever att det hos vissa flickor går till överdrift i form av att de snabbt säger ifrån om de inte håller med om låttexters budskap och att det råder ett så kallat ”politiskt korrekt” klimat där lärare är rädda att göra fel, till exempel med trans- och ickebinära elevers pronomen.

Billie säger sig inte se egentliga förändringar i könsrelaterade skillnader, men nämner ändå att pojkar är mindre benägna att sjunga idag och att pojkarna klarar sig över lag sämre och sämre i skolan. Det är enligt Billie en paradox att det har blivit lättare att vara homosexuell, men att speciellt pojkar ändå använder mycket mer homofoba skällsord i vardagsspråket än vad de gjorde förr.

Av de musiklärare som har tyckt att föreställningar och könsnormer påverkar elevers musicerande, är det endast Kim som tycker att klimatet är friare idag och att det har blivit mer jämställt. Det finns fler flickor som tar plats och sociala medier-kulturen har gjort att

alla elever, men framför allt pojkar vågar bjuda på sig själv mera än förr, och det är mer socialt accepterat att pojkar sjunger och dansar.

På nå sätt så tycker jag nog att det har blivit jämlikare. Jå, och också dehär att det har som, att det har nog luckrats upp det där att det är int liksom såhär att pojkarna spelar och flickorna sjunger. Att det finns liksom mera möjligheter.

(Kim)

Fast det har blivit friare, påpekar Kim att klädstilen förr var mer könsneutral och att de stereotypa modellerna för hur man ska se ut och vara pojke eller flicka idag är snävare än förr. Den generella klädstilen för speciellt flickor har blivit mer stereotyp kvinnlig, men samtidigt finns det icke-binära elever som har sin egen klädstil.

4.4.2 Metoder för att åstadkomma förändring

Kim och Alex tror starkt på musiklärarens möjlighet att åstadkomma förändring i klassen, men att det inte behöver betyda att man förändrar elevernas värderingar. Enlig Alex kan en lärare påverka klimatet i klassen och elevernas beteende, och speciellt i musik där eleverna inte nödvändigtvis har med sig mycket förkunskap kan det vara lättare att presentera eleven för nya tankar eller så ett frö till en förändring (Alex).

Några metoder som musiklärarna har använt för att försöka minska könsrelaterade skillnader i instrumentspel är att okommenterat låta varannan flicka och varannan pojke gå till instrument som bas och trummor, och att ha en linje om att alla spelar allt och inte hela tiden utgå från vad eleverna vill spela. När alla ges möjligheten att testa allt kan det vara att elever hittar nya intressen, och läraren försäkrar en jämn könsfördelning i instrumentspel. Kim, som upplever att eleverna i högstadiet är fast i starka roller av hur flickor och pojkar förväntas bete sig, försöker få eleverna att våga vara sina egna jag och komma ut från sina roller.

Ja försöker lite kämpa mot dom här och jag försöker få dom att komma ut från sina roller. Och de e hemskt mycket av mitt jobb går ut på dehär. Ibland händer de sånhäna saker att nånting faktiskt förändras och ibland så förändras ingenting. Men sen kan de hända att ja har kanske satt in nåt sånhänt frö som gror nångång eller sen kan de hända att allt ja bara ha försökt bara ökar ångesten som elev, man vet ju int. (Kim)

Kim reflekterar över att det är svårt att åstadkomma förändring, och att det inte heller alltid är nödvändigt. Könroller kan ibland fungera som ett skydd för tonåringar, och kan göra det lättare att handskas med en kaotisk verklighet.

Om man int riktigt vet vem man är så är det ju mycket lättare att gå in i en roll. Så ja måst ju också tänka att fast ja försöker bryta mönster, så di här rollerna är ju också en trygghet. Viktigare är ju tryggheten än det att bryta mönster, att de måst ja också komma ihåg. Att de där mönstren bryts ju då när folk känner sig trygga, så de e ju den där grunden. (Kim)

Trygghet är alltid viktigare än att bryta mönster enligt Kim, och det är också när eleverna känner sig trygga och mera vågar vara sig själv som beteendemönster kan brytas. Alex påpekar att jämställdhetsplanen tolkades fel av vissa när den kom, och att de i en skolning har fått höra att tanken aldrig var att suddas ut kön, eftersom det är något som skapar trygghet.

Att speciellt i tonåren när man växer upp så behöver man då olika grupperingar som man känner sig hemma i och då betyder det inte att de här grupperna helst ska behöva suddas ut, utan det viktiga är att alla känner att de har någon grupp dom hör hemma i, att det är högt i tak så att säga. (Alex)

Det kan vara tryggt att tillhöra en könskategori på samma sätt som det är att höra till den finlandssvenska gruppen, en viss skola eller en viss släkt.

Några av musiklärarna har på sina musiklektioner försökt göra förändringsarbete genom att uppmuntra mer tystlåtna flickor till att våga mer.

Jag har nog försökt vara uppmärksam på det nu sen vi pratade sist också och, och tänka på det och uppmuntra flickorna att just gå, vet du när vi har cirkelträning och så här, att våga gå. Så där att man int blir sträng, utan att i stället orka på något sätt tålmodigt uppmuntra dem, och "jojo, det går nog fint och nu provar du bara" och så där. Det är kanske där jag har tänkt att det brister hos mig själv sen, att sen vill jag nog till sist då att "hej men, men nu måste vi höra den här sången att annars är det svårt att spela, att nu sjunger du" eller vet du så här att, är det där som det går fel hos mig då? (Robin)

Det är speciellt i den vanliga undervisningen och inte i musikklasserna som endast uppmuntran inte hjälper försiktiga flickor att våga spela, och Robin undrar om hen gör fel i att till slut uppmana flickor att i stället sjunga för att hinna gå vidare med låtarna.

Robin berättar att det är svårt att hinna tänka på att ge pojkar och flickor lika mycket plats i musicerande, speciellt i de klasser där det finns pojkar som är extra bra på att spela eftersom det då börjar låta bättre och alla får en bättre musikalisk upplevelse. Det tar längre tid att övertyga den försiktiga flickan att våga ta i, och under tiden hinner klassrumsmiljön bli kaotisk bland de andra eleverna. Alex ägnar sig också ofta åt att försöka uppmuntra flickor att ta mer plats och vara mer högljudda, men det räcker inte till för att få flickorna att ta för sig mera.

En lärare kan däremot också göra skada genom att upprepa sina egna attityder och åsikter om vad exempelvis flickor och pojkar ska eller inte ska spela, och det är tyvärr lättare att påverka eleven negativt än att kunna åstadkomma positiv förändring i samhälleliga strukturer som begränsar elever.

Och förstås så tror ja att man kan göra jättemycket skada som lärare, där tror ja nog att om ja sku berätta åt mina elever varje dag eller varje vecka att flickor kan int spela trummor och pojkar ska absolut int sjunga ballader så helt säker sku de ha en stor inverkan, så negativ inverkan tror jag att e nästan lättare, tyvärr. (Alex)

Trots att läraren skulle vilja förändra könsnormer i sin musikundervisning, kan man inte komma åt samhällets förväntningar eller skolans starka könsroller (Kim).

Billie berättar att hen inte har lyckats förändra pojkars negativa inställning till sång, och tror inte på att ovanifrån försöka påverka elevens val av vilka instrument de vill spela. Däremot har bekräftelse och beröm av en elevs färdigheter inom ett instrument kunna leda till att eleven blir mer ivrig på att fortsätta spela.

Men att det där, oftast vill de göra sånhäna beslut själva, att om de vill spela då bas eller piano eller sjunga, så det kommer sällan från det att liksom lärare skulle säga, du borde, du borde... Förstås det som ju då fungerar, det är att man om man ger positiv feedback för någonting. Man märker att någon liksom byter t.ex. på basen så, den alltid byter rätt och att den liksom hör var ackorden byts, så det märker man ju nog att när man ger feedbacken, så är den eleven sedan ofta intresserad av ett spela bas. (Billie)

Att läraren uppmärksammar att eleven gjorde något bra gör att eleven får en positiv erfarenhet, men Billie poängterar att det inte handlar om lärarens åsikt om vilket instrument en elev borde spela. Om läraren har en dold agenda och försöker styra eleven

till någon viss riktning, är det enligt Billie garanterat att eleven uppfattar vad läraren gör och man riskerar skapa en tvärtomeffekt.

Det är 100 % säkert att elever uppfattar att man försöker styra dem till någonting. Eller om man har någon genomgående tematik i undervisningen. Att det där, att det är nog riskabelt det där att tänka att man, att man kan forma om eleverna. Det är svårt att försöka så där att man sku ha nå slags projekt, att man sku försöka inverka på elevers attityder och elevers beteende. De låter bra sådär i teorin, men att i praktiken så kan de nog va svårt.

Det är svårt att som lärare försöka forma om eleverna och inverka på deras attityder. Även om det är välmenande tankar från exempelvis aktivismorganisationer som besöker skolan så går inte budskapet in, eftersom eleven vet att man är ute efter att förändra deras attityder. Billie förhåller sig därmed skeptisk till förändringsskapande initiativ.

4.4.3 Att göra fel

Som det framkommer i lärarnas presentationer i avsnitt 4.1, är det flera av musiklärarna som försöker vara genusmedvetna och ifrågasätta huruvida deras eget beteende bidrar till att upprätthålla könsnormer. Samtliga lärare har deltagit i föreläsningar och fortbildningskurser som kretsar kring temat jämställdhet, men det råder en viss osäkerhet om hur man ska gå till väga. De upplevs vara svårt att bortse från könskategoriseringar och många upplever att de gör misstag.

Flera lärare nämner att de trots att de försöker tänka på sitt eget agerande, ändå säger saker som kan förstärka skillnaden mellan könsgrupper. Det kan handla om att be pojkar göra fysiskt tunga uppgifter och flickor stanna för att hjälpa att städa. Robin nämner att man borde komma bort från att hela tiden dela in och tala till eleverna utgående från könsgrupperna pojke och flicka, och i stället exempelvis säga ”Kan ni elever här ta det här och ni göra det där”, men att det är en indelning som sitter i och är svår applicera i vardagsspråket.

Diskussionen om att minska användningen av kategorisering utgående från kön uppfattas av en del som att man inte alls längre får prata om ”flickor och pojkar” längre. Enligt Kim har antalet elever som är trans och ickebinära har ökat väldigt mycket det senaste året, och att det inte längre är i tidens anda att använda sig av en pojke-flicka-indelning, det vill säga en binär könsindelning. Robin vill respektera ickebinära och transelevers

pronomen, men upplever att det är svårt att komma ihåg och att hen måste ”hålla tungan rätt i mun”. När Billie talar om att det ofta är pojkar som upplever skolan vara ointressant och räknar upp vad de i stället är intresserade av, konstaterar hen att ”jag är ju medveten om att man får ju inte ens säga att vissa böcker sku passa åt flickor bättre än pojkar”.

Lärarna reflekterar alltså kring vad man *får* och *inte får* göra och säga, och några upplever en oro för att säga eller göra fel. Dagens klimat upplevs av vissa vara väldigt känsligt och att det är viktigt för lärare att vara politiskt korrekta i hur man uttrycker sig. Det konstateras att man som kommunalt anställd idag ska vara öppen och tolerant i frågor om jämställdhet, könsidentitet och sexualitet, att det finns de lärare som är av annan åsikt men att det är bäst att hålla sådana åsikterna för sig själva.

5 Diskussion

I det här kapitlet presenterar jag slutsatser av forskningens resultat i förhållandet till mina forskningsfrågor, samt speglar resultatet mot den teoretiska referensramen. Den första forskningsfrågan var om musklärare upplever att det finns könsrelaterade skillnader i elevers beteende och musicerande, samt hurdana eventuella utmaningar skillnaderna kan föra med sig. Med den andra frågan ville jag veta om det enligt lärarna skett en förändring i de könsrelaterade skillnaderna sedan de började som musklärare.

5.1 Slutsatser

Lärarnas upplevelser av generella könsrelaterade skillnader mellan flick- och pojkgrupper innehöll många intressanta observationer, företeelser och tankar. Resultat är inte på något sätt entydigt, och jag avser det inte vara ändamålsenligt att utgående från denna undersökning göra generaliseringar om hur finlandssvenska könsnormer och könsrelaterade skillnader ser ut i dagens skola, men det jag kan göra är att lyfta fram likheter och olikheter i musklärarnas upplevelser, erfarenheter och tankar, vilket i sig kan vara insiktsfullt för läsaren och speciellt musikpedagoger.

Könsrelaterade skillnader

Normativa föreställningar om maskulinitet och femininitet har en inverkan på elevers musikaliska handlingar (Green 1997; Borgström Källén 2014; Björck 2011; Kuoppamäki 2015.) Enligt Green (1997) förhandlar elever sin könsidentitet på musiklektioner, vilket i praktiken kan innebära att flickor dras till det normativt feminina och pojkar till det normativt maskulina eftersom könsidentiteten då bekräftas. Företeelser som platstagande, självsäkerhet och färdigheter som instrumentalist bekräftar den traditionella manligheten. Kvinnor har i den västerländska musikhistorien varit underrepresenterade inom de flesta genren och instrument – förutom sång, som bekräftar den traditionella kvinnligheten. Kvinnliga instrumentalister däremot går emot patriarkala föreställningar om femininitet. (Green 1997.)

Musklärarnas upplevelser av könsrelaterade skillnader i platstagande var till stor del i enlighet med forskningslitteraturen. Pojkar ansågs generellt vara de som tar mer plats, vågar ta för sig mer i instrumentspel, avbryter oftare och tar upp mer av lärarens tid. Flickor beskrevs som mer försiktiga och bättre på att visa hänsyn till andra elever, vara

engagerade i skoluppgifter, samt vara mer måna om att leva upp till den ”skötsamma” rollen. Dessa upplevelser liknar Kuoppamäkis (2015) resultat om att elever faller in i könsstereotypa grupper, där pojkar tar mer plats både fysiskt och verbalt och flickor visar upp mer självkontroll och vill leva upp till lärarens förväntningar. Det upplevdes däremot vara väldigt individuellt, och i många fall är flickor stökiga och pojkar skötsamma. Det gemensamma i musiklärarnas upplevelser var att de stökigaste eleverna tenderar att vara pojkar, medan de mest försiktiga eleverna tenderar vara flickor. Detta ansågs av vissa lärare vara på grund av pojkar har sämre impuls kontroll, eller att pojkar tillåts att vara mer högljudda.

Framför allt instrument som gitarr, ukulele och piano sades inte vara mer populära bland en viss könskategori, medan det fanns fler mönster för sång och trummor. Pojkar hade enligt musiklärarna en klart större benägenhet än flickor att dras till trummor, och instrumentet ansågs attrahera pojkar eftersom det är högljutt. Flickor beskrevs ha en ovillighet speciellt i lågstadieålder för att spela trummor, eftersom alla hör vad man spelar. Flickor oroar sig mer för att misslyckas och spela fel, medan pojkar vågar slänga sig in i spelandet utan oro. Detta ansågs av några lärare vara orsaken till att det är vanligare att pojkar blir duktiga på mer högljudda instrument som trummor, bas och elgitarr. Bland högstadielärarna sades inte flickor vara motvilliga att spela trummor, men däremot höll de med om att pojkar tenderar uppvisa en större entusiasm för instrumentet.

I musikklasserna i lågstadiet upplevdes könsrelaterade skillnader i instrumentspel vara mindre, flickor sades ta mer plats och pojkar inte vara lika stökiga. Att skillnaderna mellan flickor och pojkar i musikklasser upplevdes vara mindre än i vanliga klasser kan tolkas som att i grupper var alla elever har samma intresse för ett visst område, i det här fallet musik, blir gruppen mer homogen. Däremot fann båda musiklärare med musikklasser att de som har de bästa instrumentfärdigheterna ofta är pojkar, och att det också är pojkar som i allmänhet får de högsta betygen i musik, detta på grund av tidigare nämnda orsak – de tar för sig, bryr sig inte om att göra fel, och utvecklas därmed snabbare. Det här följer det normativa mönstret av att färdigheter som instrumentalist kopplats mer ihop med maskulinitet (Björck 2011, Green 1997).

I enlighet med tidigare forskning (Green 1997; Borgström Källén 2014) ansågs pojkars sång vara det som var mest begränsat av könsnormer, åtminstone när det kommer till att få motstånd från omgivningen. Även i musikklasser där pojkar är lika ivriga sångare som flickor, är det troligt att pojkar möter motreaktioner om de väljer sådana låtar som inte

anses passa för pojkar. Upplevelserna av hur mycket pojkar sjunger varierade från lärare till lärare, och förutom begränsningar av pojkar sjungande fanns inga andra övergripande likheter i musiklärarnas upplevelser av elevernas sångvanor. Vissa musiklärare menade att flickor och pojkar i deras undervisning generellt sjunger lika mycket, andra upplevde att pojkar knappt sjunger alls.

Förändring i könsrelaterade skillnader

Definitionen av vad som är feminint/maskulint och kvinnligt/manligt är under konstant förändring, och så även samhällets ideal och könsnormer (Edlund, Erson & Milles 2007; Green 1997; Butler 1990; Connell 1987.) Att elever blivit mer rastlösa var alla musiklärare eniga om, men i upplevelserna av förändrade könsrelaterade skillnader fanns ingen samstämmighet. Det fanns de musiklärare som upplevde att flickor har börjat ta mera plats och att det har blivit mer jämställt, men att flickor och pojkar som grupp beter sig lika som förr. En åsikt var även att det inte har skett förändringar i de könsrelaterade skillnaderna, men att en medvetenhet om ämnet ändå har ökat både bland elever och lärare, samt att det idag finns flera manliga förebilder som bryter mot traditionella könsnormer. Pojkar har fler möjligheter att vara och uttrycka sig på och har även börjat sjunga mera tyckte vissa, medan andra helt tvärtom tyckte att pojkar sjunger mindre än vad de gjorde förr. Utgående från dessa upplevelser kan det konstateras att normer för musikaliska handlingar varierar mycket från skola till skola.

Medvetenheten för olika könsidentiteter och sexuella läggningar har utgående från musiklärarnas erfarenheter ökat och eleverna har en större möjlighet att bli accepterade för den de är. Musiklärarna som har tänkt på genusmedvetenhet i sin undervisning tror på möjligheten att åstadkomma förändring, men bedömer det vara svårt att komma åt elevers värderingar. Det anses vara lättare att göra skada genom upprepande av attityder som på olika sätt begränsar flickor och pojkar, än vad det är att minska på könsnormernas effekt i musikundervisningen.

Utmaningar

Det problematiska i könsrelaterade skillnader verkar enligt musiklärarna främst vara kopplat till det tidigare nämnda platstagandet. De elever som kräver mest av lärarnas uppmärksamhet är oftast pojkar, och det upplevs vara orättvist att flickorna ofta blir de som måste vänta och får mindre av lärarens tid. Problemet lyfts upp från två olika perspektiv: det är orättvist att det ofta är flickor som måste vänta på pojkar, och det är

oroväckande att pojkar har svårare och svårare att anpassa sig till skolsystemet. Flickor i dagens läge har konstaterats ha i genomsnitt högre betyg (Leino m.fl. 2019), vilket tidigare ha ansetts kunna bero på att de egenskaper som förväntas av flickor leder till att de passar bättre in i dagens grundskola (Lahelma 2009). Det fanns även de musiklärare som upplevde det vara utmanande att bemöta och inte nedtysta flickor som går emot normativt feminina beteenden genom att exempelvis ha mycket ljud. Det beskrevs vara lätthänt att bli mer frustrerad när flickor tar plats på ett liknande sätt som pojkar gör det.

Musiklärarna nämner inte många andra utmaningar som könsstereotypa skillnader i sig ger upphov till, men jämställdhetsarbete uppfattas vara svårt, trots att det är viktigt för många av dem. Endast uppmuntran till platstagande har inte fungerat för att få försiktiga elever att aktiveras på musiklektionerna, men att berömma en elevs färdigheter anses kunna inverka positivt på elevens motivation. Det anses även vara utmanande att använda ett mer könsneutralt språk, att minska på användningen av könskategoriseringar speciellt i tilltal till eleverna och att det av tidsmässiga skäl är svårt att hinna uppmuntra den försiktiga flickan att ta plats i musicerandet, eftersom klassrumsmiljön under den tiden hinner bli kaotisk bland de andra eleverna.

5.2 Slutord och tillförlitlighet

Det tåls att upprepas – skillnaderna inom könskategorin flicka/pojke har konstaterats vara större än skillnader könskategorierna emellan (Lahelma 2009; Thorne 1993) och kognitiva skillnader mellan pojk- och flickgrupper är minimala (Rivers & Barnett 2011). Risken med att ställa frågor om könsrelaterade skillnader kan vara att fokuset på just skillnader mellan könen flicka/pojke skapar en polariserande effekt eller förstorar just könets betydelse i skillnader i beteende och musicerande, som eventuellt kan bero på andra orsaker. Jag ansåg det ändå vara viktigt att intervjua musiklärare om just detta tema, eftersom forskning inom musikundervisning och mina egna erfarenheter från att vikariera i grundskolan, mina egna musikstudier och musikbranschen vittnar om en könade strukturer som kan leda till ojämställdhet. Musiklärarnas intervjuer skulle ha kunnat kompletteras av att jag själv följer med deras undervisning för att få en bättre bild av de könsrelaterade aspekter de berättar om.

Musiklärarnas upplevelser från min undersökning är till viss del i linje med hurdana könsrelaterade skillnader forskning observerat, men samtidigt fanns det också upplevelser

om att skillnaderna könen emellan inte är märkbara inom många musikaliska områden eller att det har blivit mer jämställt. Förhoppningsvis kommer jämställdhetsarbete i fortsättningen bidra till normer om kvinnligt och manligt luckras upp, så att elever kan musicera utan begränsningar och bidra till att fortsättningen skapa en mer jämställd musikbransch.

5.3 Fortsatt forskning

Det verkar råda olika åsikter och en viss förvirring kring jämställdhetsarbetets förverkligande bland musklärare. Bland många finns en villighet och intresse för jämställdhetsarbete, men musklärarna har förmedlat en känsla av att göra misstag, säga fel och funderat i termer av vad man får eller inte får göra. En mer storskalig kartläggning om hur musklärare tolkar jämställdhetsplanen samt hur de eventuellt applicerar den i sin undervisning kunde ge viktig information för fortsatt jämställdhetsarbete i finlandssvenska skolor.

Jag anser även att mer forskning om pojkar i skolan skulle behövas, eftersom vissa musklärare ansåg pojkgruppers beteenden vara bekymmersamma. Till exempel kvalitativa intervjuer där pojkar, rektorer, lärare och/eller föräldrar talar om könsnormer kunde ge mer insikt i ämnet från olika perspektiv.

6 Källor

- Björck, C. 2011. *Claiming Space. Discourses on Gender, Popular Music, and Social Change*. Kållerød: Intellecta Infolog AB.
- Borgström Källén, C. 2014. *När musik gör skillnad. Genus och genrepraktiker i samspel*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet.
- Bromseth, J. & Darj, F. (red.). 2010. *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Universitetsstryckeriet.
- Butler, J. 1999. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. 2004. *Genus ogjort. Kropp, begär och möjlig existens* (K. Lindeqvist, övers.). Nordstedt Akademiska Förlag. (Originalarbete publicerat 2004)
- Connell, R. W. 1987. *Gender and power*. Stanford: Stanford university press.
- Edlund, A., Erson, E., & Milles, K. 2007. *Språk och kön*. Falun: Scandbook.
- Fejes, A. & Thornberg, R. 2015. *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB.
- Gannerud, E. 2001. *Lärares liv och arbete i ett genusperspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Green, L. 1997. *Music, gender, education*. Cambridge: University Press.
- Hedlin, M. 2010. *Lilla genushäftet 2.0. Om genus och skolans jämställdhetsmål*. Växjö: Linnéuniversitetet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:430176/FULLTEXT01.pdf>
- Helkama, K., Myllyniemi, R., & Liebkind, K. *Socialpsykologi. En introduktion*. Stockholm: Liber.
- Hirdman, Y. 1998. *Konstruktion och förändring - genus som vetenskap*. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nummer 3-4, 5.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino.

Institutet för hälsa och välfärd (THL). <https://thl.fi/sv/web/jamstalldhet/framjande-av-jamstalldhet/ordlista>. Uppdaterad 22.12.2022.

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, J., Lempinen, M., Kajander, V. 2015. Jämställdhet är en kunskapsfråga. Guide för främjande av jämställdhet i den grundläggande utbildningen. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173401_jamstalldhetsarbete_ar_en_kunskapsfraga.pdf.

Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män. (30.12.2014/1329)

Lahelma, L. 2009. Tytöt pojat ja kysymys koulumenestyksestä. I H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (red.), Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa (136–156). Tampere: Vastapaino.

Leino, K., Ahonen, K., Heinonen, A. K., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., ... Vettenranta, J. 2019. PISA 2018 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019, 40. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kvale, S. & Brinkmann, S. 2014. Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur AB.

Kuoppamäki, A. 2015. Gender Lessons. Girls and boys negotiating learning community in Basics of Music. Doktorsavhandling, Sibelius-Akademin.

Ojala H., Palmu T., Saarinen J. 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere. Osuuskunta vastapaino.

TENK 2012. God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

TENK. (2019). Etiska principer för humanforskning och etikprovning inom humanvetenskaperna i Finland.

Vastakaiku. 2023. Tasapuolisempi sukupuolijakauma musiikkialalle -selvitys. https://www.teosto.fi/app/uploads/2023/03/08095520/tasapuolisempi-sukupuolijakauma-musiikkialalle-suomessa_yhteenvetoraportti_2023.pdf.

Thorne, B. 1993. Gender Play. Girls and Boys in School. Buckingham: Open University Press.

Thorne, B. 1993. Do girls and boys have different cultures. Gender – a sociological reader. Edited by Jackson S and Scott, S. 2002. New York: Routledge.

Seta Ry. 2021. Sateenkaarisanasto. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>.

Rivers, C. and Barnett, R. 2011. The Truth About Girls and Boys: Challenging Toxic Stereotypes About Our Children, Columbia University Press, 2011.

Utbildningsstyrelsen. 2023. Genusmedveten undervisning och handledning. <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/genusmedveten-undervisning-och-handledning>.

7 Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide från intervjutillfälle 1 och 2.

Första intervjutillfället

1. Allmänt

- Kan du berätta om din bakgrund som musikpedagog?
  - Var jobbar du nu och hur länge har du jobbat som musiklehrare?
  - Berätta om din utbildning.
  - Har du jobbat med något annat än musikpedagogik?
  - Vad fick dig att vilja bli musiklehrare?
- Berätta om ditt musikintresse utanför din lärarroll.

2. Musiklehrarrollen

- Vad anser du vara musiklehrarens uppgift under lektionerna?
- Vad tycker du är mest givande med att vara musiklehrare?
- Vad tycker du mest/minst om i ditt arbete och trivs du i ditt arbete?
- När känner du dig som mest motiverad?

3. Musikundervisningen

- Hur ser din musikundervisning ut i stora drag?
- Hur många elever och klasser undervisar du?
- Upplever du att du hinner lära känna eleverna som individer?

4. Temat: syn på kön/jämställdhet

- Intresserar frågor om kön och jämställdhet dig?
- Vad betyder genus/kön/könsroller för dig?
- Har det talats om genus eller jämställdhet i din utbildning/i ditt nutida jobb?

5. Könsrelaterade skillnader

- Tycker du att det förekommer könsrelaterade skillnader mellan pojkar och flickor på musiklektionerna, och hur ser de skillnaderna i sådana fall ut?

6. Avslutning: Om du hinner och orkar får du jättegärna tills vår följande intervju lägga en extra tanke på könsrelaterade beteenden i ditt klassrum. Försök också lägga märke till sådant du eventuellt inte tänkt på tidigare:
  - Vem hörs mest/syns mest, eller är det lika?
  - Finns det skillnader inom vilka instrument/musikstilar flick- och pojkgrupper generellt intresserar sig mer för?
  - Uppförande/aktivitetsnivå i musikklassrummet
  - Andra mönster eller fenomen?

Andra intervjutillfället:

1. Nya iakttagelser: Sen vi senast talade, har du lagt märke till andra skillnader mellan flickor och pojkars beteende under musiklektionen?
2. Ta plats
  - Vem upplever du ta mer plats? Vem hörs och syns mest? Eller är det lika?
  - Skillnader i uppförandet och aktivitetsnivå?
  - Flickor har i tidigare forskning konstaterats synas och höras mindre på musiklektionerna. Hur är det i din undervisning?
3. Övrigt
  - Upplever du att det finns tillfällen då det är svårt att behandla eleverna rättvist?
  - Har du haft elever som inte hör till den binära könsindelningen pojke/flicka?
4. Instrumentspel
  - Märker du någon skillnad i vilka instrument pojkar/flickor generellt är mer intresserade av? Sång/bandinstrument.
    - Det har funnits en stereotyp om att sång uppfattas vara ”fjantigt” för pojkar. Har du lagt märke till den i din undervisning?
  - Uppmanar du alla att spela alla instrument, eller får de välja vad de vill spela?
5. Tidsperspektivet
  - Har något förändrats i elevers beteende i musikundervisningen från när du började som musiklärare jämfört med hur det är idag?

- Har könsrelaterade skillnader mellan pojkar och flickor blivit större, mindre eller behållits ungefär lika?
- Har du arbetat i olika skolor och har du i såna fall märkt att könsrelaterade skillnaderna har sett annorlunda ut beroende på omgivningen?

6. Utmaningar.

- Anser du att samhällets könsnormer har negativ inverkan på elever i musikundervisningen? Hindrar dem från att vara sig själva?
- Tycker du att skillnaderna mellan könen lägger grund för problem/utmaningar i din musikundervisning?
- Har läraren någon möjlighet att åstadkomma förändring i gruppens dynamik och inverka på könsrollerna?